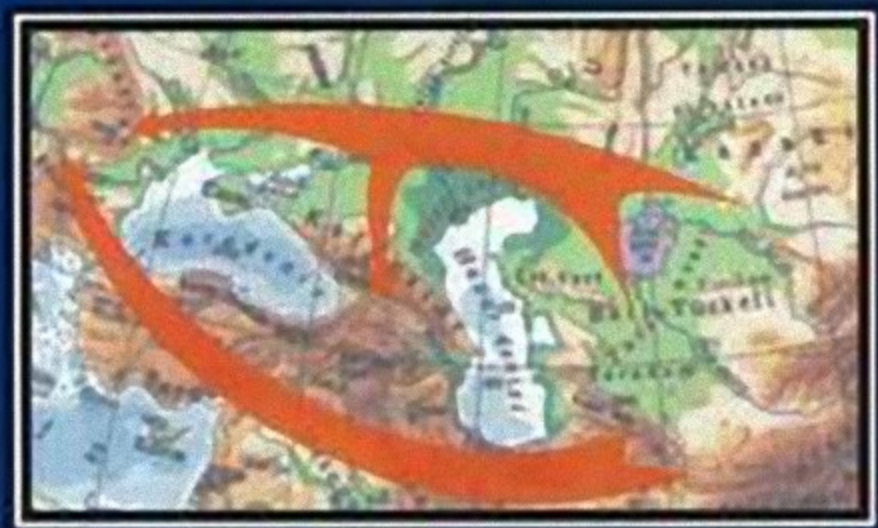

MAHMUT BOĞUSLU

TÜRK TARİHİ ve COĞRAFYASI ÜZERİNE

TÜRK TARİHİNİN DÖRT ANA OLAYI
ve DÖNÜM NOKTALARI

KASTAS YAYINEVİ

KİTAP ÜZERİNE:

Bu kitapta Türk tarihindeki dört büyük ana olay, yani Çin Baskısı, İslamiyetin Kabulü, 1517 Hilafeti ve 1923 Cumhuriyeti diğer olaylar üzerindeki belirleyici etkisi ve 25 dönüm noktası olayı ile birlikte incelenmektedir.

YAZAR:

Tümgeneral (E) Mahmut BOĞUSLU son dönemdeki çalışmalarını Türk tarihi üzerine incelemelerini yoğunlaştırmıştır. Boğuslu, bu çalışmalar üzerinde derin bir bakış açısı sağlamış olan bir askeri kariyere sahiptir. Bunlar arasında Kara Harp Akademisi Harp Tarihi Öğretmenliği, Harp Akademileri Kurmay Başkanlığı ve Genel Kurmay Harp Tarihi ve Stratejik Etüd Başkanlığı sürecinde çok yönlü, arşiv ve belgelerden yararlanarak araştırma ve incelemeleri de bu kitabın yazılmasına ana kaynakçası olmuştur.

Ayrıca, emeklilik döneminde de Belgelerle Türk Tarihi Dergisi yazı kurulu üyeliği ile Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi üyeliği yapmaktadır. Çok sayıda ki eserlerinin arasında I. Dünya Harbinde Türk Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Dört İmparatorluğun Çöküşü sayılabilir.

ISBN 975654204X

KASTAŞ YAYINLARI

*

**TÜRK TARİHİ ve
COĞRAFYASI**

*

2300 yılda 4 ANA OLAY ve
TÜRK Tarihinin Dönüm Noktaları
Bunların Coğrafi Referansları
Üzerine Bir İnceleme

ISBN- 6544-04-X

*

Copyright
Mahmut Boğuşlu

*

Yayınlayan
Kastaş Yayınları

*

Dizgi
Nermin Altın

*

Baskı
Zafer Matbaası
0212-512 16 88

*

Cilt
İstanbul Ciltevi
0212- 637 04 89

*

Birinci Baskı
Şubat 2002

MAHMUT BOĞUŞLU

**TÜRK TARİHİ
ve
COĞRAFYASI
üzerine**

KASTAŞ YAYINLARI A.Ş.

Himayey-i Etfal Sokak No:6

Dr. Orhan Bey İşhanı, Cağaloğlu – İstanbul

Tel: (0212) 520 59 70 Fax: (0212) 511 36 68

ÖNSÖZ

"Türk Tarihi ve Coğrafyası Üzerine"

Bu kısa kitap, Türk tarihinin özellikle politik ve askeri yönleri üzerinde çalışanlar için bir giriş ve özet niteliği taşımaktadır. Bugünü kavramak isteyenler kısa sürede bunun için on-dokuzuncu yüzyılı çok iyi öğrenmek gerektiğini, bu çabaya girişenler de daha öncesine ve nihayet en başına kadar gidilmesinin şart olduğunu anlarlar. Bu söz konusu amaç için herkesin bir zamanlar başından geçmiş olan ve ileride de yeni kişiler için tekrarlanacak bir uğraştır. Ve sonunda Bilge Kaan'ın Orhun yazıtlarında yaptığı değerlendirmelerin bugün için anlamı üzerine düşünceye dalınır.

Günümüzün hiçbir politik ve kültürel sorunu yeni değildir. Bunlar sadece biçim değiştirirler. Bu değişimlerin izlenmesi sürekli bir çaba gerektirir. Bu açıdan, "Türk Tarihi ve Coğrafyası"nın sadece ayrıntılı okuma sırasında bazı hususlara dikkat çekecek bir giriş özeti olarak ele alınması umulur. Ancak bu özeti arkasında Türkiye'nin tarihi ve stratejik sorunlarıyla ilgilenerek geçirilmiş bir ömür olduğu unutulmamalıdır. Yani bunlar titizlikle damıtılmış ve sağlam sonuçlardır. İyi okumalar dileğiyle.

Mehmet Tanju Akad.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TÜRK TARİHİNİN COĞRAFYASI

Giriş	21
Sakarya 1921	22
Çin Seddi ve İpek Yolu	23
Maveraünnehir	25
Orta Doğu	25
Hazar Denizi	28
İstanbul	30
Dicle ve Fırat	30
Sonuç	31

II. TÜRK TARİHİNE GETİRİLEBİLECEK TANIMLAR ve YORUMLAR

Genel	33
Türklerin Tanımı	35
Diğer tanımlar ve sonuç	36

İKİNCİ BÖLÜM

ANA OLAYLAR

Giriş	39
Birinci Ana Olay (Türk- Çin ilişkileri Batıya Doğru Hareketlenme).....	42

İkinci Ana Olay	
(İslamiyet: İç içe Geçen Din ve Kültür Olayları)	44
Üçüncü Ana Olay	
(1517 Hilafeti)	49
Dördüncü Ana Olay	
(1923 Cumhuriyeti)	52
Sonuç	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNÜM NOKTASI OLAYLARI

Giriş	55
Talas Muharebesi (751)	57
1071 Malazgirt ve 1176 Miryokefalon	
Muharebeleri	58
1243 Köseadağ ve	
1402 Ankara Meydan Muharebeleri	61
İstanbul'un Fethi	62
1514 Çaldıran ve	
1517 Ridaniye Muharebeleri	63
1528 Mohaç, 1529 I. Viyana Kuşatması ve 1535	
Osmanlı-Fransa Yakınlaşması	
(Kapitülasyonlar)	65
1683 Viyana Bozgunu ve	
1711 Prut Muharebesi	66
82 Yılda Dört Dönüm Noktası Olayı	
(1826, 1839, 1876 ve 1908)	67
Onbir Yılda Dört Savaş	69
Sakarya ve Dumlupınar Mey. Muharebeleri.....	70
İkinci Dünya Harbi ile Harp Sonrası	
Çok Partili Siyasi Hayat ve 1952 Yılında	
NATO'ya Giriş	71
Sonuç	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIĞER OLAYLAR

Giriş	73
Haçlı Seferleri	74
Anadolu Beylikleri	77
Osmanlı Toprak İdaresi ve Bu İdarenin Genel İdare ile Ekonomi ve Ordu İdaresi	
Yanındaki Yeri	79
Osmanlıda Devşirme Usulü ve Devşirme Bürokrasi	83
Ortadoğu Coğrafyasında Siyasi bir Yorgunluk	85
Türk-Moğol İlişkileri	87
Özet ve Sonuç	88
Kaynakça.....	91

SUNUŞ

Bu kitapta Hun İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine kadar 2300 yıllık Türk tarihinin ana hatları ele alınmakta ve konulara bu tarihin milli gücümüzdeki yeri ile ağırlığı açısından bakılmaktadır.

Türk tarihi ve bu tarihin coğrafyasına bakış amacı taşıyan bu kitap, coğrafyanın siyasi, askeri, sosyal ve kültürel olaylar üzerindeki etkisini ve bunların bağlantılarını vurgulamaktadır. Türklerin İslamiyet'e geçişleri, hilafeti almaları, cumhuriyeti kurmaları gibi olayların kökenindeki coğrafi unsurların anlaşılması olayların daha geniş bir perspektiften ve daha özlü şekilde kavranılmasını sağlayabilecektir.

Bakışımız belli ölçülerde coğrafi ağırlıklı görülebilirse de, bu vurgulamanın amacı Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarını oluşturan yaklaşık 40 önemli olayı açıklamaktan başka birşey değildir. Kısacası Türk tarihinin coğrafyası ile 2300 yılın belli başlı dönüm noktalarını teşkil eden siyasi, askeri ve toplumsal olayların üst üste çakıştirması için bir denemedir.

Keza, günümüz Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları için 2300 yıllık bir tarih tartışılırken, hangi olayların öncelik taşıdığı ve hangi konuların nasıl bir sıra ile ele alınması gerektiği ve hangi noktalarda derinleşme ihtiyacı olduğu konusunda görüşler getirilmekte ve bunlar araştırılmaktadır.

Bu arada, 1923 yılında kurulan Cumhuriyet ile Cumhuriyet öncesinin siyasi, idari ve kültürel özellikleri arasında Orta Asya Türk devletlerinden Selçuklulara ve onlardan da Osmanlılar üzerinden günümüze uzanan benzerliklerin ve farklılıkların öne çıkarılması, tanınması ve günümüz insanlarına mal edilmesi; onların ilgi ve sorumluluk alanlarına aktarılması amaçlanmıştır.

Belirtilmek istenen diğer bir husus ise, 2300 yıllık uzun bir geçmişte yer alan çoğu olgunun bazı sebepleri ve sonuçları ile, bir ölçüde 1923 yılında Cumhuriyet gibi bir ana olaya dönüşmekle birlikte, Cumhuriyetin sınırları içerisinde de var olmaya devam ettiğinin görülmektedir.

Günümüz Türkiye Cumhuriyetinde Türk tarihin öğrenilmesi ve bu tarihe sahip çıkılması fikri ile hazırlanan bu kitap, bir yönü ile Cumhuriyete yüzlerce yıllık bir derinlik ve dayanak arayan ve Cumhuriyetin ancak bu derinliğin itici gücü ile gelecekte de yaşayabileceği inancını taşıyan ve besleyen bir çalışmadır.

Türk tarihi, 1923 yılında Cumhuriyetin kurulması da dahil dört büyük değişiklik etrafında şekillenmiş bulunan bir dönüşüm sürecinin tarihidir.

Belgelerin bize gösterdiğine ve bu kitabın değerlendirmelerine göre 2300 yıllık Türk tarihi dört kez yön değiştirmiştir. Dört büyük dönemden geçmiş, dört siyasi ve sosyal iklim değişikliği yaşamıştır.

Bütün bu değişiklikler, adeta tarihimizin temelini atan, çatısını kuran, omurgasını ve iskeletini oluşturan ve sanki de 2300 yıllık bir geçmişin fotoğrafını çeken, şemasını çizen, planını yapan ve senaryosunu yazmış olan olgulardır.

Hun İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine kadar olan geçmişimizin panoramik bir özetini de veren bu kapsamlı değişiklikler sırası ile;

1. Tarihimizin ilk yarısında Orta Asya Türk devletleri zamanında Hun, Göktürk, Uygur ve diğer devletler döneminde Türklerin maruz kaldığı Çin baskı ve tehdidini;

2. Bu tarihin ilk yarısı sona erer ve ikinci yarısı başlarken, coğrafyanın ağırlıklı baskısı ile Türklerin M.S. 8. ile 10. yüzyıllar arasında Orta Asya'da, Maveraünnehir'da Araplar ile Çinliler arasında kaldıkları bir sırada İslamiyet'i tercih etmeleri ve bu dine girmeye başlamalarını;

3. 1071 sonrasında, üçüncü aşamada, Anadolu yarımadasında Hristiyan Bizans topraklarına yönelişlerini ve bu arada 1453 yılında İstanbul'u ele geçirmelerini, bu tarihten 64 yıl sonra da siyasi, idari ve jeopolitik açılardan kapsamlı bir tedbir olarak 1517'de hilafeti alma yoluna başvurmalarını; ve nihayet,

4. Hilafetin 20. yüzyıldaki sosyal, siyasi ve idari uzantısında, ve bu uzantıya karşı oluşan tepkilerin ve muhalefetin itici gücü ile 1923 yılında Cumhuriyetin benimsenmesini içeren dönüşümlerdir.

Buradaki dört büyük dönüşüm kitabın birinci bölümünde bir ana çizgi etrafında ele alınmak suretiyle izlenmektedir. Çalışmamız bu değişimlerin ve dönüşümlerin yansımalarını da göz önüne almaktadır.

Söz konusu olaylar kendi aralarında çoğu zaman bir diğerinin sebebi veya sonucunu teşkil ederler ve birbirlerinin yolunu açarlar. Bu haliyle ele aldığımız ana çizgi 2300 yıllık bir

bütünlük içerisinde Türk tarihinin sosyal, siyasi ve idari yönünü belirleyen tarihi karakteri ve bu uzun dönem içerisinde şekillenmiş olan genel ahlaki özellikleri yansıtan olgular olup, bunlar Doğu'da Çin, Batı'da Bizans ve ortada da İslam'ın farklı siyasi ideolojisinin özelliklerini aynı kalıp içerisine dökabilen ve bu kalıptan Türk siyaset ideolojisini çıkartan bir olgular bütünüdür.

Kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise bu dört ana olayın ışığı altında, yine Türk tarihinde önem taşıyan ve dönüm noktaları olarak adlandıracağımız yirmibeş olay, birbirleriyle olan ilişkileri gözden kaçırılmamaya çalışılarak incelenmektedir.

Sonuçta, bu yirmibeş dönüm noktası olayı ve diğer olaylarla çalışmamızın ana konusu olan dört ana dönüşümü doğrulayan ve onları daha da somut bir şekilde düşünmemizi sağlayan tarihi gelişmeler olarak bakılmalıdır.

Yukarıda söz ettiğimiz dört ana olay ve yirmibeş dönüm noktasına ek olarak çok önemli görülen diğer bazı gelişmeleri de altı başlık içerisinde toplamış bulunuyoruz ki bunlar:

1. Haçlı Seferleri (1096-1271).
2. Anadolu Beylikleri'nin oluşturdukları ortam.
3. Osmanlı İmparatorluğu'nda toprak idaresi ve bunun genel ve askeri idare ile ilişkileri.
4. Osmanlı devşirme usulünün Türk toplumu üzerindeki etkileri.
5. Orta Doğu ve Balkan coğrafyasında Türklerin önünü açmış ve işlerini kolaylaştırmış olan siyasi ve idari yorgunluk.

(Hıristiyan Bizans ve Müslüman Arap yönetimlerinin kendilerini yanıleyemeyecek şekilde yorgun düşmeleri).

6. Türk-Moğol ilişkileri. (Özellikle Ön Asya'daki Moğol istilalarının yarattığı ortamlar).

Bu altı olay esas olarak 1071 Malazgirt meydan muharebesinin ertesinde, son dokuz yüzyıl içerisinde oluşan; Selçuklulardan günümüze kadar olan dönemin olaylarıdır.

Bu şekilde dört ana olay, bunlarla bağlantılı yirmibeş dönüm noktası ve altı önemli gelişme ile 2300 yıllık Türk tarihinin ana hatlarını ortaya koyabileceğimizi düşünmekteyiz. Bu ana çizgiyi belirledikten sonra diğer konuları bu perspektif içerisinde daha kolay ayırt edebilirsiniz ki, kitabımızın önemli bir hedefi bu açıdan bir kılavuz teşkil etmektir.

Türk tarihi, tüm diğer tarihler gibi değişik tanımlamalara ve yorumlara açıktır. Olay ve konu seçimindeki bakış açılarının yanı sıra bilgi ve eğitim yetersizlikleri de bunun nedenleri arasındadır. Sonuçta her yaklaşım kendisi için belirlemiş olduğu ölçüler içerisinde değerlendirilmelidir.

Bu çerçeve içerisinde, Türk tarihi ile ilgili bazı ana görüşler şunlardır:

- Kimilerine göre Türk tarihi esas olarak 622 yıllık Osmanlı tarihi çerçevesinde ele alınmalıdır.
- Türk tarihinde Osmanlı tarihine aşırı önem verenler ve hatta bundan ibaret sayma arzusu içerisinde olanlar arasında da, bunu ağırlıkla İslam ve Hilafet tarihi olarak görmek isteyenler de bulunmaktadır.

- Diğer bir kesim ise 1517'de gelen Hilafetin ve Osmanlı tarihinin diğer etkilerini göz ardı etme eğilimi içerisinde bu tarihini geçmişinden kopartarak sadece 1919-1922 İstiklal harbi ve 1923 Cumhuriyeti çerçevesinde değerlendirme yönünde bir tutumu sürdürmektedir.

- Daha farklı görüşler açısından bu tarih sadece Türklerin değil, Türklerle birlikte yaşayanların, Türklerle işbirliği yapanların, ortak bir coğrafyayı paylaşan toplumların ve kültürlerin de tarihidir.

Bu kitabın ölçü ve değerlendirmeleri içerisinde, yukarıdaki farklı yaklaşımlara yol açan nedenlerin başında Türkiye'deki tarih eğitiminin eksiklikleridir. Gerek okullarda, gerekse de halkın tarihle tanışmasında, bunları basileyecek olan kitap, araştırma ve kütüphanelerin yetersiz olduğunu görmekteyiz. Ancak belki de en büyük eksiklik tek yanlı yaklaşımları doğrudan veya dolaylı olarak teşvik eden genel zihniyettir. Herşeyi inceleyerek bundan işimize yarayacak olan doğru bilgileri süzmek yerine çoğu durumda yabancı etkilanmelere açık olan yaklaşımlar ne yazık ki fazlasıyla etrafta kol gezmektedir.

Ülkemizdeki tarih kitaplarının önemli bir kısmı yabancı tarih yazarlarının kendi siyasi ve idari menfaatleri doğrultusunda kaleme aldıkları kitaplardan oluşmaktadır. Bu Çin, Roma, Arap ve Bizans dönemlerinden beri aynı şekilde devam edip gelmektedir. Bunlar Türklerin genel menfaatlerine, Orta Doğu ve Anadolu yarımadasındaki jeopolitik ve siyasi hesaplarına ve çıkarlarına ters düşen bilgi ve yorumları sargılamakta olup, aynı zamanda çok büyük tahritatlar da içermektedir. Türkiye bu anlamda çok büyük ve kapsamlı bir ideolojik saldırı altında bulunmaktadır.

Sözünü ettiğimiz tüm bu olumsuz nitelikleri ile tarih kitaplarının önemli bir bölümü Türklerin zihinlerini karıştıran ve gö-nülllerini bulandıran özellikler taşımaktadır.

Türkiye'ye karşı girişilmiş kapsamlı bir saldırının unsurlarını içeren veya en azından yabancıların olumsuz ve sübjektif önyargılarını içeren bu kitaplar, Cumhuriyet Türkiye'sinin bütün gayretlerine rağmen Anadolu coğrafyasının milli gü-cünü kemiren, bunu potansiyelinin çok altına düşüren, ulusal gayretimizi ciddi şekilde zayıflatan ve güç kayıplarına yol açan yayınlardır.

Türkiye Cumhuriyetinde Türk Tarihine katkıda bulunmak, bunun incelenmesi ve eğitimindeki doğru yaklaşımları des-teklemek ve ülkemizde halen milli gayretimize zarar veren yayınların etkisini daraltmak olarak ifade edebileceğimiz amaçlarımızda başarılı olduğumuz ölçüde, milli güç kayıpla-rımızı önlemekte de başarılı olabileceğiz.

Türk tarihi ile ilgili değişik yaklaşımların en önemli amacı Türk tarihinde Cumhuriyet ile Cumhuriyet öncesi arasında büyük bir boşluk yaratıp bu alanda psikolojik bir yıpratma harbi sürdürmek, ve belki de bunu Osmanlı öncesine kadar götürmektir. İdeolojik yaklaşımların nedeni çoğu kez doğ-ruyu aramak değil, bir tarih saptırması içerisinde Türkiye'yi yıpratmaktır. Milli Eğitimin yetersizlikleri ve şematik yakla-şımları da ne yazık ki buna katkıda bulunan unsurlar ara-sında yer almaktadır..

Yerli malı olmayan yaklaşımlara ve kitaplara karşı bir savaş ancak yerli malı bir kitapla yapılabilir. Her ne kadar küçük bir hacim içerisinde dört ana olayı ve kırka yakın konuyu işle-mek tek başına yeterli bir gayret olamazsa da, bu ideolojik savaşta doğru yaklaşımların hacimle orantılı olmayan bir öneme sahip olduğunu düşünmekteyiz. İçinde yaşadığımız

ortamda gerçekleri ortaya koyacak olan nesillerle, daha binlerce kitapla ve belki de elli veya yüz senede kazanılabilecek olan, ve muhtemelen de hiç bitmeyecek olan siyasi ve kültürel bir çatışmada şimdi ve hiç beklemeden elimizden geleni ortaya koymak zorundayız. Yüz sene veya daha da uzun sürecek olsa da, bu hemen tavır isteyen bir savaştır..

Anadolu yarımadası gibi bir coğrafyada uğramakta olduğumuz güç kayıpları teorik değil, yıllardır süregelen bir fiili durumdur ve göz önünde cereyan etmektedir. Bunu önleyebilecek olan çareler arasında yeterli bir tarih öğretimi sanılabileceğinden çok daha büyük bir öneme sahiptir çünkü ulusal tutum ancak tarih bilinciyle edinilebilen bir haslettir.

Diğer yandan içinde bulunduğumuz durumun olumlu yanlarını da unutmamak gerekir. Türkiye halkı bugün yaşadıklarımızdan çok daha zor koşullar altında dahi büyük hamleler yapabilmiş ve milli bir şuurla büyük başarılar kazanabilmiştir. Dünyada belki de başka hiçbir toplum yoktur ki, yeterli bir tarih öğretisi ve şuuru ile milli gücünü çok kısa sürede misliyle artırma potansiyeline ve şansına sahip olsun.

Dileğimiz, bu kitapta çok özet olarak dört ana dönüşüm çerçevesinde ifade ettiğimiz yaklaşımın ilerideki Türk tarihi çalışmaları için kolaylık ve sadelik getiren bir formül olarak ele alınmasıdır. Sadeliğin getireceği olanaklar gözardı edilmemelidir çünkü başlıca siyasi, sosyal ve kültürel olaylar böylesi bir formülün süzgecinden geçirilmek suretiyle daha kolay incelenebilir.

Tarih ile coğrafyanın paralelliği ise yine son derece ilginç ve önemli bir konudur. Bu nedentle ana olaylara geçmeden önce Türk tarihinin doğal senaryosuna, doğal şemasına ve planına sahne teşkil eden coğrafyayı ele almaktayız. Burada Çin Seddi'nden İpek Yolu ve Orta Asya'da Maveraünnehir

üzerinden Ortadoğu, Akdeniz ve Balkanlar eksenine uzanan coğrafyanın bazı özellikleri incelenmektedir. 2300 yıllık zaman dilimindeki değişiklikler böylece daha iyi anlaşılacaktır. Öğrenmek ve anlamak, tarih ve coğrafyayı bizim için güç kaybına yol açan kaygan bir zemin olmaktan çıkartacak ve Türkiye'ye karşı olan güçlerin değil bizim insanlarımızın cesaretini artıracaktır. Olaylar arasındaki mantık tanındıkça ana olaylar ile dönüm noktaları arasındaki ilişki daha rahat kurulabilecek ve yurttaşlarımızın tarih şuuru bilinçli bir şekilde takviye edilmiş olacaktır. Aşağıda, kitabın ilk bölümünde, coğrafyanın hemen ardından, ikinci bir konuya, Türklere, Türk idarelerine ve Türk tarihine getirilen ve de getirebileceği beklenen bir kısım tanımlara ve yorumlara göz atılmakta; bu tanım ve yorumların Türkiye'de ki tarih öğretisini bir ölçüde desteklemeye, sadeleştirip kolaylaştırmaya yardımcı olabileceği de hesap edilmektedir.

Tüm öğretim hedefleri, bütün yönleri ve bütün cepheleri ile bu kitap, ülkemizin 20-30 yaş grubuna, özellikle de bu yaş grubuna giren öğretmenleri ile aynı işi aynı öğretmenliği, kıslada yürüten subay ve astsubaylara göre hazırlanmak istenen, hazırlanmasına dikkat ve gayret edilen bir kitaptır. İlgililere, ilgi duyabileceklere yardımcı ve faydalı olmasını diliyorum.

İstanbul / Şubat 2002

BİRİNCİ BÖLÜM

-I-

TÜRK TARİHİNİN COĞRAFYASI

Giriş

Dünyada her devletin ve milletin tarihi büyük ölçüde coğrafyası tarafından belirlenmiş olup, bizim tarihimizde bu yerin belki daha da önemli olduğu görülür.

Anadolu yarımadasının coğrafyası ise, Türk tarihi kadar bölgenin ve dünyanın tarihinde de belli ölçülerde etkili olmuştur.

Bizim ölçülerimiz ve değerlendirmelerimize göre, özellikle Asya ile Avrupa arasındaki İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının coğrafi ağırlığı, bunların tarihi ağırlığını da aşabilecek ölçülerdedir.

2300 yıllık Türk tarihinde de bu boğazlar Türkler için bazen birer sığırama tahtası, bazen de savunma hattı gibidir.

Bu yönü ile, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının ve bu boğazlarda bulunan karaların ve denizlerin, Ege'nin, Karadeniz'in, Trakya ve Marmara'nın coğrafi özelliklerinin öğrenilmesi ve bilinmesi en azından bu boğazlarla ilgili olayların ve tarihin de öğrenilmesi ve bilinmesi demektir.

Diğer yandan Doğu'da Çin Seddi ve İpek Yolu'ndan Orta Doğu ve Akdeniz'e kadar uzanan Türk coğrafyasında İstanbul ve Çanakkale boğazları kadar stratejik önem taşımış olan başka bölgeler de görülür. Biz bunlar arasından yedi tanesini ele alarak bir ölçüde coğrafi ve tarihi, bir ölçüde de siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel yanları ile değerlendireceğiz. Bu bölgeler 1921 yılında Sakarya, Çin Seddi ve İpek yolu, Maveraünnehir, Hazar Denizi, bir kesişme noktası olarak Orta Doğu, İstanbul ve boğazlar ile Dicle ve Fırat nehirleridir.

Bu yedi başlık içerisinde Türk tarihi ile bu tarihin coğrafyası arasındaki ilişkileri büyük ölçüde ortaya koymak mümkündür ve esasında, örneğin İstanbul ve Çanakkale boğazlarının coğrafyası adeta kendi siyasi ve askeri tarihinin bilgilerini de birikte ve iç içe yazdırmaktadır. Buna iktisadi tarihi de eklemek mümkündür. Bunlar birbirlerinden ayrı düşünülemezler.

Sakarya 1921

İstiklal Harbi esnasında Sakarya nehri Türk ulusunun çabasına ek bir ordu kadar yarar sağlamıştır. Ankara'nın altmış kilometre batısından geçen bu su engeli 1921'in Ağustos ve Eylül aylarında tümenlerden ve kolordulardan daha da güçlü bir askeri birliğe dönüşür.

1912/1913 Balkan Savaşları ve 1914/1918 Birinci dünya Savaşları'nın yorgun artığı olan zayıf ve biraz da morali bo-

zuk askerlerden aceleyle derlenmiş bölük ve taburların oluşturduğu alay ve tümenlerin yanı sıra Sakarya nehri adeta ikinci bir ordu gibi iş görür, ikinci bir ordunun yerini tutar.

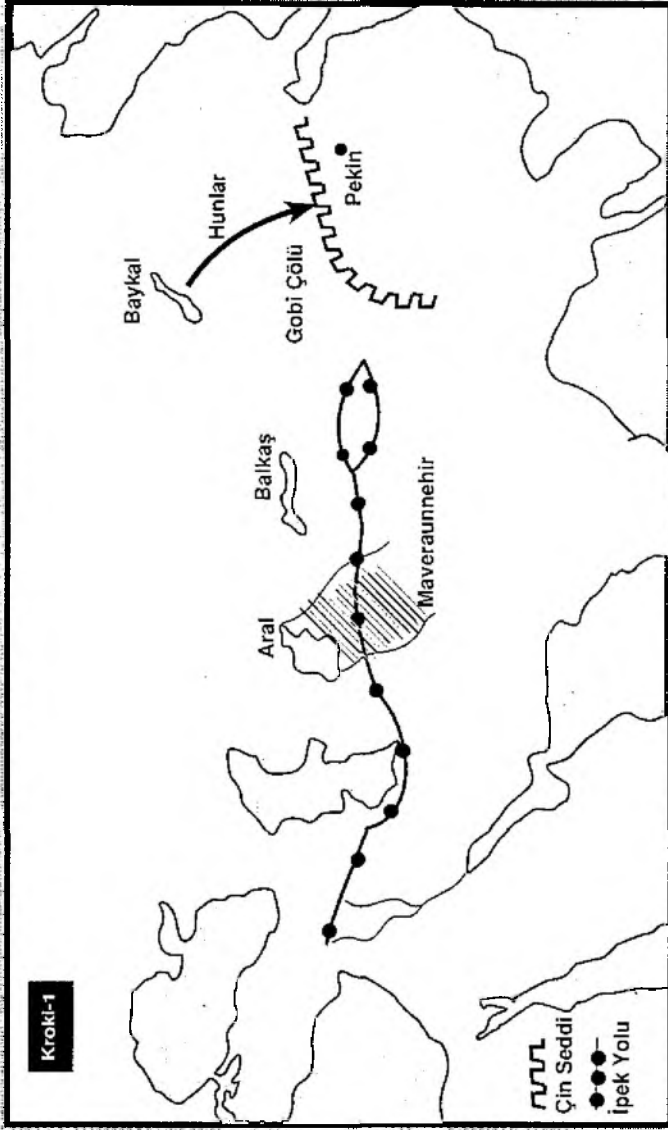
Bu olayın temelinde ordumuzun Kütahya ve Eskişehir muharebelerinden sonra 150-200 kilometre kadar doğuya çekilmek zorunda kalması vardır. Burada Sakarya Nehri bir su engeli olarak olağanüstü bir önem kazanır. **Askari bakımdan gerekli ama politik olarak çok zor verilen bu karar** 1919-1922 Yunan Harb'inde Türk ordusunun başkomutanı sıfatını ve sorumluluğunu da üstlenen Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Gazi Mustafa Kemal için belki de hayatının en mühim kararı olmuştur. Türk ordusu Sakarya'da stratejik dengeyi sağladıktan sonra Büyük Taarruz için güç biriktirmeye başlamıştır.

Çin Seddi ve İpek Yolu

M.Ö.3. yüzyıl ile M.S. 8. yüzyıl arasında, 1000 ile 1200 yıllık bir süre içerisinde Çin Seddi ve İpek Yolu'nun Türkler için anlamı, onları Çin ülkesinden geri döndüren ve yüzlerini Orta Asya'nın batısına, Maveraünnehir'e ve buraya kadar gelmiş olan Araplara ve İslamiyet'e çeviren ana bir neden olmasıdır. Bu coğrafyanın ve adeta coğrafi bir engel haline gelmiş olan büyük seddin yarattığı tarihi gelişme batı yönünde ilerleme olmuştur.

Yaklaşık 1200 yıl boyunca bu coğrafya gerek yerleşik, gerekse de göçebe Türk boylarını (Hunlar, Göktürkler, Uygurlar ve diğerleri) Çinlilerle karşı karşıya getirmiş; bu çatışmalar esas itibarıyla İpek yolu üzerinde carayan atmıştır.

ÇİN SEDDİ, İPEK YOLU ve MAVERAUNNEHİR

Doğudan batıya, Türkleri Çin'den uzaklaştıran ve onları, Hazar denizi batısına, Orta doğuya, Hristiyan Bizans topraklarına doğru yönlendiren bir coğrafya

Orta Asya'daki bu konumlanma içerisinde Çinliler kendilerini Doğu ve Batı Türkistan ile Maveraünnehir üzerinden Akdeniz havzasına bağlayan İpek Yolu'nu her zaman açık tutmak; Türkler de bu yolun kontrolünü Çinlilere bırakmamak için onlarla çatışmak durumunda kalmışlardır.

Bu kısa incelememizde, Çinlilerin ve Türklerin bu ticaret yolunun denetimi için yapmış oldukları mücadeleleri, bölgenin coğrafi ve topografik koşulları çerçevesinde, sonuçta Çinlilerin Türklerle yönelik sürekli bir baskı ve tehdidi olarak değerlendirmekte ve yorumlamaktayız. Türk tarihinin ilk yarısı bu coğrafyada, Çin Seddi ve İpek Yolu'nun etrafında geçmiştir. Bu nedenle kültürümüzün bir kısım özellikleri bu bölgeden kaynaklanmaktadır.

Maveraünnehir

Doğu'dan ve Güney Doğu'dan gelerek Orta Asya'daki Türk devletlerini kimi zaman askeri güç, kimi zaman da siyasi entrikalarla zayıflatarak yıkan Çinliler batıya doğru Maveraünnehir'den daha ileri gidememişlerdir. Diğer yandan İran üzerinden Orta Asya'ya gelerek bir kısım Türk boylarını baskı altına alan Araplar da doğuya doğru Maveraünnehir'den daha ileri geçememişlerdir. Ancak Çinlileri daha batıya, Arapları da daha doğuya bırakmayan bu coğrafya Türkleri de, bölgede iki taraftan, Çinliler ile Araplar tarafından kuşatılmış bir duruma getirir. Sonuçta Türkler batıya, Araplara ve İslamiyet'e yaklaşır, Çinlilerden de uzaklaşırlar.

Orta Doğu

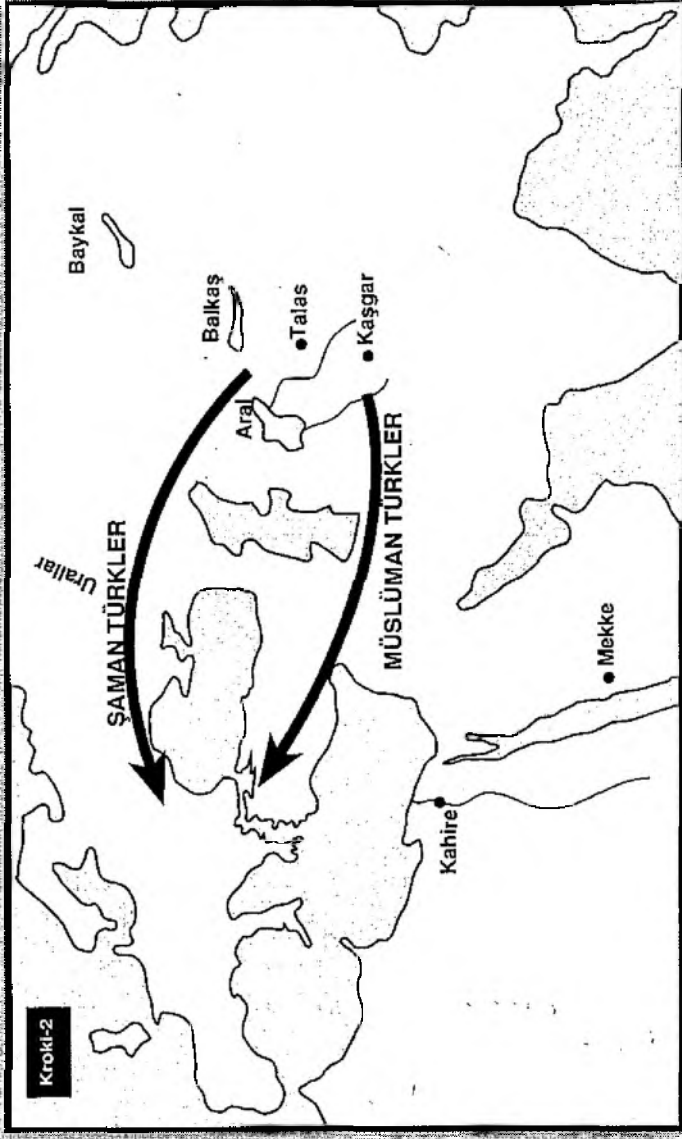
Orta Doğu Asya, Afrika ve Avrupa arasında bir kesişme noktası, daha doğrusu bölgesidir. Değişik açılardan bakarak

bunu Kafkasya, Balkanlar ve Anadolu ile Arap yarımadalarnın düğümlendiğı coğrafya olarak niteleyebileceğimiz gibi; aynı şekilde, denizleri öne çıkararak, bu bölgenin Akdeniz, Karadeniz, Hazar denizi ile Basra Körfezi (dolayısıyla Hint Okyanusu) arasındaki bölge olarak da tanımlayabiliriz. Kısacası burası üç kıtaya girip çıkan yolların düğümlendiğı bir coğrafyadır.

Eski İranlılar, Helenler, Romalılar ve Bizans gibi eski ve orta zaman dünyasının dört büyük imparatorluğu ile, yeni zamanların başında, 1453 sonrasında bu dört imparatorluğun sonuncusunu olan Bizans'ın yerine geçen Osmanlı İmparatorluğu bu coğrafyada yaşamışlardır. Bu beş imparatorluğun hepsi, M.Ö. 6. yüzyıl ile M.S. XX. yüzyıl arasında Orta Doğu'da hüküm sürmüşler ve yıkılmışlardır. Doğal olarak sorunlarını da birbirlerine miras bırakmışlardır. Örneğin İranlılar bütün bu ikibin beşyüz yıl boyunca sırasıyla diğer imparatorların hepsiyle savaşmışlar, onların yıpranmalarında büyük pay sahibi olmuşlardır. Anadolu yarımadası da Türklerin anayurdu haline gelmeden önce söz konusu imparatorluklar ile İran arasında sayısız kez el değiştirmiştir. Osmanlılar ise, İran savaşlarını Dicle'nin doğusunda tutmayı başarmışlar ve Orta Doğu'yu genel olarak tarihte ilk kez nisbi bir istikrar içerisinde tutmayı sağlamışlardır. Ancak Orta Doğu aynı zamanda, Türkler için Avrupa, Asya ve Afrika'da yayılma ve büyüme olanağı oluşturmuş, onlara köprü vazifesi görmüş bir bölge olarak önem taşımaktadır.

Osmanlıların Birinci Dünya Savaşı'na kadar Orta Doğu'da kalma başarısını göstermeleri son derece dikkat çekicidir, çünkü bu bölge, bir elden idaresi yönünden ırk, dil, din vs. özellikler düzeyinde fazlasıyla karışık olup, sosyal ve siyasi olarak kaygan ve kaypak bir zemin oluşturmaktadır. Buna rağmen Osmanlı idaresi burada 400 sene ayakta kalma başarısını göstermiş, kendisinden önce bu topraklarda yaşa-

HAZAR DENİZİ ve TÜRKLER

Şaman Türkler ve Müslüman Türkler diye Türkleri iki gruba bölen Hazar Denizi

yan dört imparatorluğun hepsinden daha başarılı olmuşlardır. İranlılar, Helenler, Romalılar ve Bizans'ın bu bölgede Osmanlılar kadar istikrarlı bir yönetim kuramamış olmalarının nedenleri ve bunda Hilafetin rolü henüz yeterince araştırılmamıştır. Ancak 1517'de daha önemli görülen Hilafet etkisinin giderek önem yitirdiği, Osmanlı başarısının tersine dönmesinden de anlaşılmaktadır.

Hazar Denizi

Orta Asya ve Aral gölü batısı, İran yaylasının kuzeyi ve Ural sıradağlarının güneyindeki coğrafi konumu ile Hazar denizi Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Avrupa'ya, Ön Asya'ya, Suriye ve Mezopotamya'ya doğru, ama hep batıya akan Türk boyları için adeta bir gösterge, geniş kapsamlı ve değişik bilgileri yansıtan bir referans niteliği taşır. Şöyle ki, Müslüman olmayan Türkler, büyük ağırlıkla Hazar Denizi'ni batıya doğru, su engelinin yarattığı devasa kavşağın kuzeyinden, bu deniz ile Ural Dağları arasında kalan yollardan geçenler arasından çıkarken, Müslüman olanlar da Hazar Denizi'nin güneyinden, İran yaylası ile bu deniz arasında kalan yollardan geçerek batıya ulaştılar. Bir başka şekilde ifade edersek, Müslüman olmayanların hemen hepsi kuzeyden geçen yolu seçenler arasından çıkmış, güneyden gidenler ise hemen hemen tümüyle İslam dinine girmişlerdir. Kuzeyden gidenler Doğu Avrupa'ya girdikleri zaman çok yoğun bir Hristiyan nüfus içerisinde azınlıkta kalmışlar ve bir süre direniş göstermelerine rağmen bu kalabalık kültür içerisinde erimekten kurtulamamışlardır. Güney yolu ise Türklere benliklerini koruma olanağı sağlamıştır. Horasan'ın bu güney yolu üzerinde önemli bir yeri vardır. Bu göç Büyük Selçuklular döneminde en bariz halde görülmekle birlikte Anadolu Selçukluları ve Osmanlı döneminde de, az veya çok hep devam ede gelmiştir. Kaldı ki, Hazar'ın kuzeyinden ge-

çenler arasında da Müslüman olanlar var olup Idil-Ural bölgelerinde yaşayan Türkler arasında bu dine mensup olanlar da görülür.

Güney yolu, Müslüman Türkleri Orta Doğu'ya ve Ön Asya'ya, kuzeydekilere göre daha kısa yoldan, 1071 sonrasında daha da alevlenen bir mücadele bölgesine, Müslüman dünyası ile Hristiyan Bizans arasındaki mücadeleye daha kısa yoldan ve daha kısa zamanda ulaştırabilen bir yoldur. Esasen kısa süre sonra Türkler bu bölgede sadece Bizans değil, tüm Avrupa Haçlıları ile de savaşmak zorunda kalmışlardır.

Türk tarihi üzerinde araştırma yapanlar, Türk ırkının, Türk boylarının, Türkçe konuşanların, Müslüman olan ve olmayan Türklerin ortak karakterlerini ve diğer niteliklerini anlamak ve tanımak isteyenler için Hazar Denizi birçok özellikleri ortaya koyan bir göstergedir. Siyasi, askeri ve kültürel bilgileri kendi başına yaymaktadır. Bunun çok iyi okunması ve yorumlanması gerekmektedir.

Hazar Denizi'nin kuzeyinden geçenlerin bir kısmı zaman içerisinde benliklerini yitirirler; Slav, Germen ve diğer kavımlerin arasında eriyip giderler. Kimileri de Bizans sınırları içerisinde Hristiyanlığa girerler. Bunlar vaktiyle Hun İmparatorluğunu oluşturan boylar arasında yer almış olan Peçenek, Kıpçak ve Kuman gibi Türk soydaşlarıdır. Kuzey yolu üzerinden gelerek Bizans hizmetine girmişler ama 1071 Malazgirt ve 1176 Miryakefalon muharebelerinde Türk olduklarını hatırlayıp Türkçe konuşanların tarafına, Alparslan'ın ve Kılıçarslan'ın tarafına geçmişlerdir.

İstanbul

Bizans'ın yıkıldığı ve Osmanlıların önünün açıldığı bir noktada, 1453 yılından itibaren İstanbul Osmanlılar için bir sığınak tahtası işlevi görür. Fatih'in büyük kazanımları ve Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluk haline getirmesi bunun ispatıdır.

İstanbul kenti ile İstanbul ve Çanakkale boğazları daha önce de aynı işlevi Bizans için taşımıştı. Bizans zamanında olduğu gibi, 1453 sonrasında da Osmanlı devleti, genel güvenliğini sağlamak için kendisini İstanbul'dan çok uzak sınırlara uzanmak ve bu sınırları savunmak zorunluluğu içerisinde buluvermiştir. Bu sınırlar İstanbul'dan 1000 ila 2000 kilometre uzaklıkta, Asya, Avrupa ve Afrika'da bulunan sınırlardır. İstanbul'u merkez yapmış olan bütün imparatorluklar yüzyıllar boyunca Tuna boylarında, Kafkasya'da, İran sınırlarında ve Filistin ile Mısır'da savaşmışlardır.

Yukarıda işaret edilen jeopolitik zorlama, daha dar kapsamlı ve daha sınırlı olmakla birlikte bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemekte ve belli ölçülerde günümüzde de geçerli olmaktadır. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti devleti böyle bir jeopolitik zorlamanın etkisi alanı içerisinde bunun gereklerini karşılayabilecek gücü üretmek ve idame ettirmek zorundadır.

Dicle ve Fırat

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan geçen bu iki nehir ile bunların etrafındaki çetin, engelli ve yüksek arazi de Türk tarihinin coğrafyasında çok önemli askeri ve siyasi sorunlar yaratmış, bunlar bölgenin ekonomik ve sosyal meseleleri nedeniyle daha karmaşık boyutlar almıştır.

Dicle ve Fırat Anadolu'nun politik ve sosyal dokusunu değiştiren 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden önceki 1600 yıl boyunca da, yani M.Ö. 6. yüzyıldan bu yana Helenler, Makedonlar ve Romalılar ile İran arasındaki sınırı taşkil etmiştir. Bu sadece siyasi bir sınır değildir, Doğu ile Batı arasındaki kültürel sınırı da oluşturmuştur. 1071 sonrasında da Dicle ve Fırat, Selçuklular ve Osmanlılar ile İran arasında tekrar bir sınır bölgesi olmaktan kurtulamamıştır. Bölgenin arazi yapısının olumsuzlukları, yani engebeler ve üretim potansiyelinin sınırlılığı ekonomik sorunları büsbütün artırmaktadır.

Gerek coğrafî ve topografik yapısı, gerekse de hudut nitelikleri ile Dicle ve Fırat zelzele üreten fay hatlarına benzetilebilir. Nitekim bölge tarihi fevkalâde çetin politik sarsıntılarla, bundan da ağır sürekli zor koşullarla tanımlanabilir.

Ne şekilde ve ne durumda olursa olsun hudut kasımları bölgenin ekonomik sosyal ve diğer problemlerini daha da artıran, iki misli, üç misli artıran coğrafî kesimlerdir.

Bununla birlikte yani teknolojilerin bölgenin üretimini artırması, ulaşım ve iletişimi kolaylaştırması beklenabilir, çünkü bölge tarihinde ilk kez dünyaya açılmakta ve çözümler platformları oluşmaktadır.

Sonuç

Türk tarihi, bu tarihin coğrafyası incelenmeden asla tam olarak anlaşılamaz. Bu, her ne kadar bütün uluslar için bir parça geçerli ise de, Türkler için çok daha önem taşımaktadır çünkü Türkler çok geniş coğrafyalarda yaşamışlar, pek çok ulusun tarihinde var olmuşlar ve karşılıklı etkileşimde bulunmuşlardır. **Bugün dünyadaki ulusların üçte birinin tarihinde Türklerle bir arada yaşama veya komşuluk vardır ve onlar da Türk tarihini anlamadan kendi tarihlerini tam olarak anlamış olamaz – ki Türkler de kendi tarihleri-**

nin yanısıra onların tarihleriyle de ilgilenme sorumluluğu içerisinde olduklarıdır.

İnsanlığın yakın tarihinde kavimler göçleri büyük bir yer tutmaktadır. Bu göç esas itibarıyla doğudan batıya doğru olmuş, Türkler bu büyük göçlerin ana dalgalarından birisini oluşturarak dünya tarihinde çok belirleyici bir rol oynamışlardır. Maveraünnehir'de İslamiyeti kabul ederek ve batıya akışlarını başlatarak Çin baskısından kurtulmuşlar, Hazar'ın iki yanından geçerek kültür ve siyasetlerini Rusya ovalarına, Tuna boylarına, Akdeniz havzası ve Orta Doğu'ya sokmuşlardır. Hazar, Türklerin bu yayılışında büyük bir kavşak, bir referans rolüne sahiptir. Bu göçler sırasında, ileride uluslaşacak olan kavimlerin benzerlik ve farklılıklarını öne çıkartan bir coğrafi bölgedir. Ve nihayet İstanbul ve boğazlar da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk milletinin kaderini belirlemiş olan bir başka bölgedir. Şu kadarını söylemek yeterlidir ki, Birinci Dünya Savaşı'nda bu boğazlar korunamamış olsa idi, Rusya'nın kuzeyden yarattığı tehdit 1917'de kesilmeyecek ve Kurtuluş Savaşı'nın koşulları son derece daha zor bir hale gelecekti. Bu açıdan Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nı kazanmaya Çanakkale'de başladığını söylemek asla abartı sayılmamalıdır. Sakarya nehri ise Kurtuluş Savaşı'nın en kritik bir anında, stratejik ricatın yeterli bir sonuca bağlanmasına yardımcı bir başka önemli coğrafi engel olmuştur.

Türk tarihinin anlaşılması ve yorumlanması için bu tarihin coğrafyasının incelenmesi bilimsel olan yegane yoldur. Bu tarihi ve coğrafyayı yansıtan bilgiler, bunu inceleyenlerin daha hesaplı, daha dengeli ve daha matematik düşünceli olmalarını işaret eden bilgilerdir.

Türkler bu tarih ve coğrafya içerisindeki engin deneyimlerinin getirmiş olduğu bilgelik ile bu bilgi ve yorumlar açısından zengin, bilgili ve tecrübeli bir ulustur.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da böyle bir tecrübeye ve zenginliğe sahip çıkma ve onları yaşatma durumundadır.

TÜRK TARİHİNE GETİRİLEBİLECEK TANIMLAR ve YORUMLAR

Genel

Burada, bu kısa yol kitabında, hem tarih kitaplarında yer alan ve hem de kamu oyuna yaygın olarak mal olan bazı tanımlara ve yorumlara; tarihte Türkler ve Türk yönetimleri üzerine yazılıp söylenen bazı tanım ve yorumlara değinilmektedir.

Maksat; bir yandan kitabı daha da kısaltırken, diğer yandan da sunulan tanım ve yorumlamaların kamuoyunda tartışılarak yeni değerlendirmeler için bir zemin oluşturmaya yol açmaktır.

Türk tarihi içerisinde hiç kuşkusuz ki gerek Çanakkale ve 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nda, gerekse de Cumhuriyet dönemindeki rolü ile öne çıkan başlıca isim Gazi Mustafa Kemal'dir. Bu yönü ile 20. yüzyılda Türk tarihi Gazi Mustafa Kemal ağırlıklı bir tarihtir.

Osmanlı döneminde bu tarih, bir ölçüde İstanbul ağırlıklı ve bir ölçüde de hilafet, yada hem hilafet ve hem de hilafet ağırlıklı bir tarihtir.

Böylece, İstanbul, 1517 Hilafeti, İslamiyet ve Gazi Mustafa Kemal gibi dört başlık Türk tarihinin son 700 yılına damga-

sını vuran başlıca konular olarak diğerlerinden daha öne çıkmaktadır.

Bunlara ek olarak, Türk tarihinde özel önem taşıyan beş noktaya daha değinmekte yarar görülür.

1. 2300 yıllık Türk tarihinin ilk yarısında bu tarih Orta Asya ve çevresinde, Çin, Moğol ve bir ölçüde Arap ve İslam tarihi ile yan yana ve iç içe bir tarihtir.

2. 1071 sonrasında Orta Doğu'da bu tarih bir ölçüde Bizans ve Arap, bir ölçüde de Hristiyan ve İslam tarihi ile karışık bir tarihtir. Türkler Hazar'ın güneyinden Anadolu'ya doğru ilerlerken İranlılar ile giriştikleri kültürel ve siyasi ilişkilerde de yoğun bir alışveriş içerisinde olmuşlardır. Kaldı ki, İran'da da Fars kültürü altında olmakla birlikte büyük bir Türk varlığı bırakmışlardır. Ondördüncü yüzyıldan itibaren buna bir de Balkan tarihi eklenmiştir. Yaklaşık beşyüz yıl boyunca Osmanlılar Tuna boylarında direnmemiş olsalar idi, Türklerin tarihinin 20. yüzyılda çok daha olumsuz bir çizgi izleyebileceğini değerlendirmek mümkündür.

3. 1517 ile 1923 arasındaki 406 yıllık Türk tarihinde Hilafetin önemli bir yeri vardır çünkü Fatih döneminde imparatorluk yüzünü batıya dönmüş iken, Yavuz Sultan Selim zamanında, biraz da Anadolu üzerindeki Şii tecavüzlerinin etkisiyle imparatorluk yüzünü doğuya dönmüş ve İslamiyet birçok açıdan imparatorluğun kaderinde daha büyük bir rol oynamaya başlamıştır. Tüm bu gelişmelerin sonunda imparatorluk birçok cephede birden yürütülen savaşlarda aşırı bir yıpranma ve yorgunluk içerisine düşmüş; uzun tarihi Trablusgarp 1911 ve Balkan (1912-13) savaşlarını izleyen 1914-18 Birinci Dünya Savaşı ve 1919-1922 Kurtuluş Savaşı ile sona ermiştir. 620 yıllık ömrünün 360 yılını savaş içerisinde geçirmiş olan bir imparatorluk için son Birinci Dün-

ya Savaşı ile gelmiş, fakat 1914-18 savaşı beş yıl içerisinde Alman, Rus ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarını, yirmibeş yıl içerisinde de İngiliz ve Fransız imparatorluklarını da yıkmıştır. Kısacası Osmanlı devleti tüm imparatorlukları yıkan büyük savaşa kadar yaşamıştır.

4. İdari düzeyde Türk tarihi; Türk yönetimlerinin diğer kavimleri idarede gösterdiği büyük becerinin ve bu becerinin bir yanını teşkil eden bir müsamahanın (hoş görünün) de tarihidir. Bu müsamaha olmasa idi, imparatorluk son savaşlarına kadar dayanacak toplumsal destekleri sağlayamaz, o kadar uzun süre savaşamazdı. Kaldı ki nüfus yapısı da buna uygun değildi.

5. Tüm bu tanımlar ve yorumların derinleştirilme ve geliştirilme ihtiyacı gösterdiği açıktır. Özellikle nüfus, teknoloji, idari sistemlerin ayrıntıları, inanç grupları ve sosyal tarih alanlarındaki gelişmeler tarihimizi daha iyi anlamamızı ve yeniden yorumlamamızı sağlayacaktır.

Türklerin tanımı

Türkleri, sadece ırk, dil, din, kültür vs. özellikleri ile anlatmaya yönelik bir tanımın tam olarak yeterli olacağı söylenemez.

Türk adı ve sıfatı, genelde Türkçe konuşanlara, bazen de Türkçe konuşmadığı halde Türklerin örf ve adetlerini benimseyenlere, ya da bu örf ve adetlere yakın duranlara ve sıcak bakarlara verilen bir isim, bir çağrı işaretidir.

Cumhuriyetin kurucusu, son savaşların başkomutanı ve eski bir Osmanlı generali olan Gazi Mustafa Kemal'e göre Türk demek kendilerini Türk gözü ile görenlerin, Anadolu yarım-

dasında Osmanlıların yerine yeni bir devletin kurulmasını yardımcı olanların adı ve soyadı demektir.

Eski Çin bölgelerine göre, Türk, M.Ö. 3. yüzyılda Çin Seddi'nin yapılmasına neden olanların, bu sed ile Orta Asya arasındaki bölgelerde ikide bir İpek yolu'nu tıkayanların ve dolayısıyla da Çin'in Orta Doğu ve Akdeniz havzasına ulaşmasını engelleyen ve burada eski Roma ve Bizans dünyası ile temaslarını önleyen göçebe kavimlerin tarihidir.

Çinlilerin yanı sıra Türk kavimlerini Orta Asya'da hapis tutmaya hevesli ve niyetçi plancıların açık ve kapalı ifadelerine göre Türk demek; Orta Asya bozkırlarında yaşayan ve bazen Çinliler ve Moğollara benzeyen, bazen de onları kendilerine benzeten kavimlerin adıdır.

Kendilerini Bizans'ın mirasçıları olarak görenlere ve 1453 yılında İstanbul'un Türklere mal olmasını hiçbir zaman içine sindiremeyenlere göre de Türk demek, bir gün mutlaka Anadolu yarımadasından ve Orta Doğu'dan çıkarılarak Orta Asya'da Çin ve Moğol sınırına sürülmesi gereken bir aşiretler topluluğu demektir. Bu tür planların bugün yapılmadığını sananlar, dünyadaki yayınları izlemeyenlerdir.

Diğer tanımlar ve sonuç

Yukarıdaki tanım ve yorumları bir ölçüde bütünlük üzere dört adet ek tanım da aşağıda verilmiştir:

1. Göçebe kökenleri ve göçebe nitelikleri ile Türkler askerliğe, askeri hizmete çok yakın ve yatkın bir toplumdur.
2. Türkler askerliğe yakınlık ve yatkınlıkları nedeniyle imparatorluk içerisinde iç ve dış güvenlik yükünü üstlenmişler, bir

arada yaşadıkları halkların ekonomik ve kültürel gelişmelerinin sınırlandırıp kısıtlanmadığı bir ortam sağlamışlardır.

3. Siyasi ve askeri tarih bir kenarda tutulursa, Türk tarihi bir ölçüde Türklerle birlikte yaşayan diğer halkların da tarihidir. Özellikle Osmanlı tarihinde nüfus sorunlarının yoğun şekilde iç içe geçtiğini görmekteyiz çünkü Hititlerden bu yana Anadolu'da yaşayıp da Türk kültürünü ve dilini benimseyen insanların yanısıra, devşirme sistemi sayesinde Türkleşenler ve başka biçimlerde köle olarak gelip zamanla hepsi topluma karışmış olanların tarihleri de Türk tarihinin bir parçasıdır. Başka dinlere mensup olanların dışında, benliğini yitiren Türkler çok az olmakla birlikte, Türkleşen kişilerin sayısı oldukça fazladır. Mustafa Kemal bir yandan Türk insanını yüceltirken diğer yandan da Türk tanımının kültürel boyutunu ve Anadolu'nun tarihini vurgulayarak ırkçı yaklaşımların önünü kesmiş ve bu alanda da doğru tutumu ortaya koymuştur.

4. Türkler tarihte sadece göçer ve askeri nitelikleriyle var olmamışlardır. Daha Uygurlar döneminde şehirler kurmuşlar, İran'dan geçerken sağlam idari sistemler geliştirmişler, İslam'ın düşünceyi sınırlayıp kısıtlamadığı dönemlerde büyük bilim ve sanat adamları yetiştirmişler; mimariden edebiyata, astronomi ve matematikten tıbbı kadar uygarlığa etkin ve büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, Türk tarihi insanlık tarihinin büyük bir parçasıdır ve bu tarih kısaca da olsa her Türk vatandaşının zihnine ve gönlüne mal olacak ölçüde işlenecek, öğrenilecek, tanımlanıp yorumlanacak bir tarihtir

İKİNCİ BÖLÜM

ANA OLAYLAR

Giriş

Buradaki kısa anlatımımızın birinci bölümüne konu olan ana olaylar 2300 yıllık Türk tarihinin başlıca dönüşümlerini yansıtan ve tanımlayan olaylardır. Bir başka deyişle, bunlar, diğer olayları belirleyen, onlara yön veren ve onların içinde geliştikleri ortamları tayin eden, belirleyici gelişmelerdir.

Türk tarihinde birçok önemli dönüm noktası tanımlanabilir ancak dört ana olay vardır ki bunlar, tarihin ana akış yönünü ve iklimini değiştirmiş, bu arada sırayla birbirlerinin önünü açmışlardır. Bununla birlikte bütün bu olayların **adeta planlanmış bir strateji gibi** birbirini kovaladığı düşünülmemelidir. Bu olaylar tarihin akışı içerisinde oluşan zorlayıcı durumlara tepki veya çözüm yolları olarak gündeme gelmişlerdir. Ancak –iyisiyle ve kötüsüyle- bu çözümlerin bulunabilmiş ve uygulanabilmiş olması Türklerin siyasi, idari ve askeri yeteneklerinin başlı başına birer göstergesidir. Bu yetenek-

lerin bir tanesi dahi eksik olsa, bu dönüşümler başarılabilir, Türkler de belki Hazar'ın kuzeyinden geçen soydaşları gibi başka kültürler içerisinde eriyip gidebilirlerdi. İslamiyet herşeye rağmen Türk kimliğinin gelişmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynamış, bu kimliğe rengini vermiş ve bu kimlikten de etkilenmiştir.

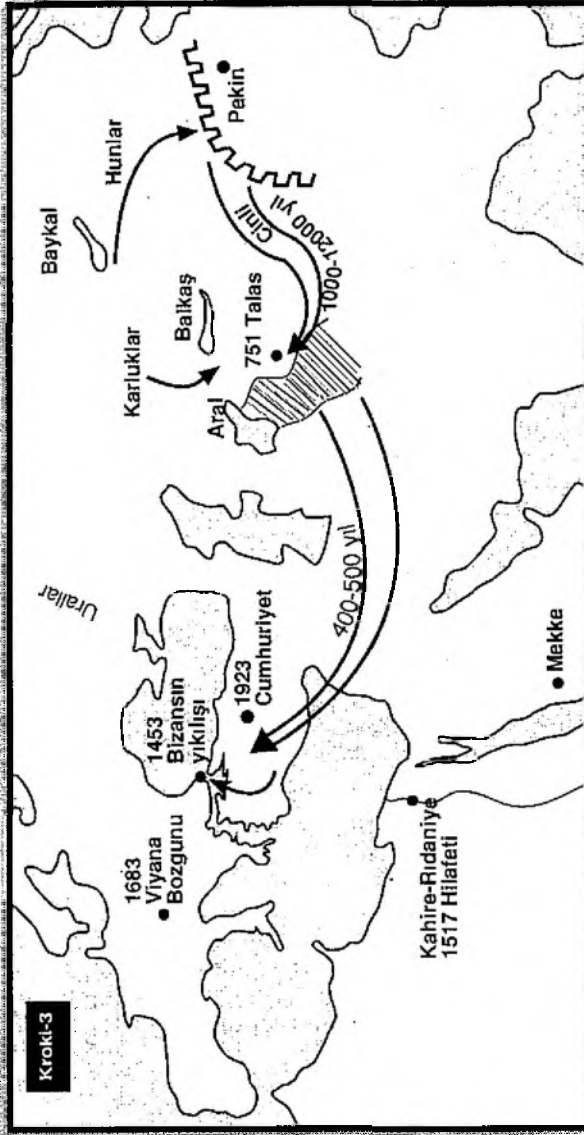
Daha önce de işaret edildiği gibi, bu ana olaylar şöyle sıralanabilir:

1. Türk tarihinin ilk yarısı olan M.S. 8. yüzyıla kadar Çin Seddi ve İpek Yolu etrafında oluşan, Türklerin yüzünü batıya ve tam da bu sırada Maveraünnehir'e kadar ilerlemiş olan İslamiyet'e çevirmelerine yol açmış olan Çin baskısı ve tehdidi.
2. Türklerin ağırlıklı Hazar'ın güneyinden geçtikten sonra Anadolu topraklarını yurt edinmeler, biraz da İslamiyet'in itici gücü sayesinde Hristiyan Bizans'ı yenerek İstanbul ve boğazları almaları ve burasını üç kıtaya yayılan bir imparatorluğun kurulmasında sıçrama tahtası yapmaları.
3. Bu imparatorluğun genişleme döneminde karşılaştıkları durumlara tepki olarak, siyasi, idari ve jeopolitik bir tedbir olarak 1517'de Hilafeti ele geçirmeleri.
4. Hilafetten 408 sene sonra, aşırı yıpranan ve yorgun düşen imparatorluğun kaçınılmaz tasfiyesi şeklindeki büyük zorlama ile yüz yüze kalınca ,1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasını sağlayan dönüşüm.

Bu olayların tek tek, ikili veya çoklu olarak birlikte ele alınmaları, tıpkı dört rengin tüm diğer renkleri vermesi gibi, Türk tarihinin diğer gelişmelerine ışık tutar. Ancak bu olayların bir özelliği de sırayla birbirlerini yaratmaları veya daha doğrusu birbirlerini etkilemeleridir.

Bir başka anlam içerisinde, yukarıdaki dört maddede özetlenen ifadeler, 2300 yıllık bir geçmişin doğal bir senaryosu ve

4 ANA OLAY

(a) Doğudan batıya doğru Türkler; Çin Seddinden Maverannehir'e (İslamiyet'e) 1000-1200 yıl Maverannehir'den Orta doğuya, Anadoluya, 1517 Hilafetine 400-500 yıl. Hilafetten 1923 Cumhuriyetine de 400 yılda gelirler.

(b) 2300 yılda dört ana olay, kendi aralarında biri diğerinin sebebi, yada sonucu durumunda da görülüp değerlendirilebilir olaylardır.

bu senaryonun dört ana maddeye indirgenmiş bir planı, ya da bu planın bir şeması gibidir.

Bu senaryonun ya da planın öne çıkarılmasındaki amaç 2300 yıllık bile geçmişin anlaşılmasının ve anlatılmasının sadeleştirilmesi ve bütün sorulara yanıt verebilecek bir kılavuz dokümanın hazırlanmasına yardımcı olmaktır.

Bu olaylar, ayrıntıya girmeden aşağıda özetlenmiştir:

Birinci Ana Olay

(1200 yıllık Türk-Çin ilişkilerinde inişli çıkışlı bir komşuluk ve Türkler üzerindeki Çin baskısı ve tehdidi olayı)

Türk tarihinin ilk yarısı içerisinde M.Ö. 3. yüzyıl ile M.S. 8. yüzyıl arasında, Orta Asya'da, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk devletleri döneminde oluşmuş bulunan Çin baskı ve tehdidi, Türklerin yüzlerini batıya doğru çevirerek burada İslam dini ile karşılaşmalarına yol açmıştır. Ne var ki bu olay da kendi içinde farklı aşamalardan geçmiştir.

Birinci aşamada Türk aşiretleri kuzeyde yoğunlaşarak güneye, Çinlilerin yerleşik oldukları bölgelere doğru dalgalı halde hücum etmişlerdir.

İkinci aşamada Çinliler Türkleri kuzey ve kuzeybatı sınırları üzerinde inşa ettikleri büyük sed üzerinde durdurmışlardır. Çin Seddi aradan geçen binlerce yıla rağmen uzaydan da görülebilen ve insan elinden çıkmış olan yegane yapıdır. Bu şekilde bir denge kurulduktan sonra Türkler de kısmen yerleşik hayata geçmişler ve özellikle Uygurlar döneminde kendi kentlerini ve kültürlerini geliştirmişlerdir. Göçebeliği sürdü-

ren Türkler ağırlıkla İpek Yolu üzerinde yoğunlaşmış bulunuyorlardı.

Üçüncü aşamada, geniş Orta Asya ovalarında ve Çin Seddi ile İpek Yolu'nun geniş bir bölümü üzerinde Çinliler ve Türkler birbirleriyle kovalamaca oynamışlar, özellikle İpek Yolu üzerinde taraflar değişen güç dengelerine göre birbirlerinin peşine düşmüşler, mad-cezir gibi karşılıklı olarak ilerlemiş ve çekilmişlerdir. Ne var ki çok daha büyük bir yerleşik nüfusa, kaynağa ve hinterlanda sahip olan Çinliler M.Ö. 126 yılında Doğu Türkistan'a, M.S. 645 yılında Batı Türkistan'a, ya da Maverâünnehir'a ulaşırlar.

Dördüncü ve son safha M.S. 645 yılından 751 yılına kadar sürmüş olan yaklaşık yüz yıllık bir dönemdir. Bu son yüz yıl içerisinde dünya tarihinin başka aktörleri de kendi dinamiği içerisinde Orta Asya'ya ulaşmış olup, bunlar 714 yıllarında İran üzerinden ilerleyerek Maverâünnehir'a girmiş olan Araplardır.

Çinlilerin Türk tehdidi karşısında Büyük Çin Seddi'ni inşa ettikleri M.Ö. 3. yüzyıldan yaklaşık bin yıl sonra Orta Asya'da Araplarla karşı karşıya kalmaları burasını yurt edinmiş olan Türkleri derinden etkilemiş ve tarihlerindeki ilk dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Araplar tam da bu dönemde sadece yüz yıl içerisinde Arabistan'dan çıkarak dört yana dağılmışlar, en batıdaki kol 711 yılında Cebelitarık boğazını geçerek İspanya'ya girerken, en doğudaki kol da Orta Asya'ya ulaşmıştı. Çinliler ve Araplar arasında 751 yılında Talas Muharebesi adı verilen bir çatışma olmuş ve Çinliler bundan sonra Doğu Türkistan'a doğru geri çekilmişlerdir.

İkinci Ana Olay

(İç içe geçen iki olay: Din ve kültür olayı)

Türk tarihinin ikinci ana olayı Batı Türkistan ya da Maverâ-ünnehir'de 8. ve 10. yüzyıllar arasındaki dönemde İslamiyet'i tercih etmeleridir. Bu dönemde Batı Asya ve Avrupa'nın bütün pagan kavimleri tektanrılı dinlerden birisine girmek zorunda kalmışlardı. Avrupa ağırlıkla Katolik olurken Bizans Ortodoks Hristiyan olmuş, Bizans etkisi altında kalan Ruslar da biraz tereddütten sonra onlarla aynı mezhebi seçmişlerdi. Türkler de değişik kültürlerle yüz yüze gelince tereddüt geçirdiler. Sonra çoğu Müslümanlığın Sünni Hanefi mezhebini benimserken, azımsanmayacak bir kesim de İran etkisi ile Şii mezhebini benimsedi. Bugün Kuzey ve Güney Azeri Türkleri bu mezheptendir.

Böylece Türklerin hem yaşadıkları yer, hem de inanç ve kültür sistemleri itibarıyla kimlerle savaşacakları da adeta coğrafya tarafından belirlenmiş oluyordu. Bu savaşlar ağırlıkla Ortodokslar (Bizans ile Ruslar) ve Şiiilerle (Akkoyunlu Türk Devleti ve İran) yapılacaktı. Haçlılar, Venedikliler ve Habsburglar ile karşılaştıkları zaman da Katolikler ile karşı karşıya geleceklerdi.

Bu durum ittifak manzumelerini de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Fatih Sultan Mehmet zamanında Venedikliler ile Akkoyunluların ittifakı Anadolu'da büyük bir tehdit oluşturmuştu. Ama Katolik Fransa yine Katolik olan Habsburglar ile savaşırken o sıralar bir dünya gücü haline gelmiş olan Osmanlıların padişahı Kanuni Sultan Süleyman'dan destek isteyecekti. Görülüyor ki hem din hem de mezhep seçimi fevkalade belirleyici olmuştur.

Türkler sadece Arap ve İran değil Hint kültürüyle de ilişkiye geçmişlerdi. Hindistan'ı işgal ederek burada kendi hanedanını kuran Babür'ün soyundan gelenler, bu sıcak alt kıtaya

giren tüm işgalciler gibi zamanla yerli halkla bütünleşmişler ve benliklerini yitirmişlerdi. Ama İngilizler onsekizinci yüzyılın ortalarında Hindistan'ı bu hanedanın elinden aldıkları zaman, Babür'ün torunlarından Ekber Şah'ın yaptırdığı Tac Mahal dünyanın en seçkin eserlerinden biri olarak göz kamaştırıyordu. Ancak, parlak tarihi örnekleri bir yana bırakılırsa artık yaşamayan bu kültürleri bir kenara bırakır ve Anadolu'ya doğru gelirse, Türklerin, özellikle idari konularda öncelikle İran ve Arap kültürleri ile karşılaştıklarını görürüz. Bundan sonra Bizans Rum ve Ermeni kültürleri ile tanışılır. Bin yıl boyunca Anadolu'da yaşayan Türklerin bunlardan oldukça fazla etkilendikleri açıktır. Bin yıl kısa bir zaman değildir. Unutulmamalıdır ki, Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman Normanlar henüz İngiltere'ye çıkmamış ve İngiliz ulusu şekillenmemişti. Ve tabii, 1453 yılında İstanbul'un fethi ile Bizans idari yapısı Türklerin üzerine daha fazla çökmüş oldu, şöyle ki, İstanbul'un fethine kadar Osmanlılar bir imparatorluk değillerdi ve kendi özgün yapılarını daha fazla muhafaza ediyorlardı. Bir imparatorluğun gerektirdiği üst kurumlar İstanbul'da hazır şekilde buldular ve bunu bir ölçüde kendi sistemleri ile birleştirmekle birlikte, geleneklerinden önemli bir kopuş yaşadılar, daha doğrusu en büyük kopuşu İstanbul'un alınmasının ve bu kente yerleşilmesinin sonucunda ortaya çıktı.

Türklerin Bizanslılardan aldıkları unsurların en başında idari olarak merkeziyetçi bir yapı gelir. Tıpkı Ortodokslukta olduğu gibi din dahi devlet kontrolü altına alınmıştır. Birçok Türk unsuru buna karşı direnmiş ve Anadolu sadece Fatih zamanında değil, sonrasında da sayısız direniş ve isyanla karşılaşmıştı.

Kısaca özetlersek,

Maveraünnehir'den İstanbul'a, ya da Türklerin İslamiyet'e girmeye başlamalarından 1453 yılında İstanbul'u ele geçirmelerine kadar geçen 650-700 yıllık bir süreçte, Türkler çok

değişik kültürlerle, Arap ve İran İslam kültürleri, Eski Hint kültürü ve İskender ile Maveraünnehir'e kadar gelmiş olan eski Helen kültürleri ile, Anadolu yarımadasının yerli Rum ve Ermeni kültürleriyle, Ön Asya'daki Haçlı kültürüyle ve Latinler başta olmak üzere Akdeniz kültürlerinin hepsiyle tanışır- lar. Bunlara Balkan yarımadasının Slav kültürleri ile Yahudi kültürleri de eklenir.

İşte bu din ve kültür olayı, iç içe geçmiş bu iki olay, ya da ikinci ana olay, tarihimizin en geniş kapsamlı, yaklaşık 1500 senedir sürüp giden ve henüz de yerine oturmayan, mecrasını bulamamış olan bir olaydır.

Bu kültürler karışımı, yani, yirmiye yakın farklı kültürün etkileşimi Türkler üzerinde çok farklı etkiler yapar. Türkler bir yandan Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanların tüm halkları ile akraba olur ve onlarla işbirliğine giderken, diğer yandan da onlarla hesaplaşmasını bitiremez. Bu siyasi ve sosyal hesap bakıyeleri yüzyıllardır Türk yönetimlerinin önünü tıkayan ve ayaklarını bağlayan meseleler olarak ortaya çıkar, Türkiye'nin gelişmesi önünde bir engel oluşturur. Ancak bunlar kestirmeden çözülebilecek olan sorunlar da değildir.

Bir yandan yönetimlere ayak bağı olmakla birlikte diğer yandan da akrabalık ilişkileri nedeniyle onları barışa yakın tutan; sevgiyi, cesareti, hayal kırıklığını, morali, korkaklığı, her alanda fakirlik ile zenginliği böylesine bir araya getiren bir ortam dünyanın hiçbir yerinde Orta Doğu, Balkanlar ve Anadolu Yarımadasında olduğu denli karmaşık bir manzara arz etmez.

Türk yönetimleri güçlü oldukları bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde bir süre için bu huzursuzlukları **asgariye indirmiş**, tüm vatandaşlarını huzur içerisinde yaşatabilmişti. Ancak gücünü ve kendisini yenileme

kaynaklarını yitirmeye başladıktan sonra düzen hızla çözülmeye başlamış, her halk kendi yoluna yürüyerek imparatorluğun çözülmesini hızlandırmaya başlamıştır.

Bu kültür meselesi Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından sonra da bitmemiş, Cumhuriyet için de bir ölüm kalım meselesi olma niteliğini de sürdürmüştür.

Dünyanın hiçbir ülkesinde, Türkiye Cumhuriyetinde olduğu gibi dev bir kültür meselesi, yani Çin, İran, Arap, Hint, eski Yunan, eski Anadolu, Bizans, Rum ve Ermeni, Balkanların tüm kültürleri ile Latin, Musevi ve diğer Akdeniz ve Karadeniz kültürlerini bir araya getirmek, bunlar arasında uyum sağlamak, bunlara söz geçirmek ve bunlardan yararlanarak yeni bir sentez yaratmak gibi bir mesele yoktur.

Türkler Çinlilerden uzaklaşarak İslamiyet'e ve İslami kültür-lere yaklaşmak suretiyle Selçuk ve Osmanlılar zamanında bu dev mesele için belli çözümler üretme yoluna gitmişlerdir.

İslamiyet'in ırkçılığa ve milliyetçiliğe olan muhalefeti, Orta Doğu ve Balkanların, tabir caiz ise yetmişiki buçuk cinsten insanını sınırları altında toplamak ve yönetmek durumunda bulunan Osmanlıların işini kolaylaştırmıştır.

Türk veya Müslüman olsun veya olmasın, tüm dinlerden, mezheplerden ve milliyetlerden insanlar Osmanlı barışı içerisinde nisbi bir sükun içerisinde kardeşçe yaşama imkanına kavuşmuşlar ancak bu durum oldukça kısa bir süre içerisinde bozulmaya başlamıştır.

1453 sonrasında, gerek Filistin'e galel Haçlı seferlerinin, gerekse de Niğbolu ve Varna'da bozguna uğrayan ikinci dönem Haçlıların yarattıklarından daha sistemli bir durum ortaya çıkmaya başlar. Türklerin önce Balkanlar ve İstan-

bul'dan, sonra da Anadolu'dan atılması için girişimler uzun vadeli bir görünüm alır. **Hristiyanların Ümit Burnu'nu do-laşarak Hint Okyanusu'na inmeleri de Osmanlıların ar-kadan kuşatılması anlamına gelir.** Denizcilikte ve yeni yöntemlerdeki başarısızlıklar yenilgilere yol açar. Bu arada Timur'un Altınordu Devletini zayıflatması ile gelişme olanağı bulan Rusya'da kuzeyde yeni bir tehdit olarak belirmeye başlar. Rönesans ve Reform hareketleri ise Avrupa'nın bilim ve teknikte ileri gitmesini sağlar. **Tüm bunlar Hristiyan dünyasının Osmanlıları giderek daha fazla köşeye sıkış-tırmasını sağlar.** Fransız ihtilali önce Balkanlarda, sonra tüm alanlarda milliyetlerin ayrılıkçı akımlarını güçlendirir ve böylece Devlet-i Osmanî'nin başına yeni gaileler açılır. İslamîyet ve ümmetçi yaklaşım ise bu koşullarda hiçbir şekilde **toparlayıcı olamaz.** Hatta, Osmanlılar dışındaki tüm İslam dünyası batının sömürgesi olmakla kalmaz, Osmanlılara karşı batılılar ile **işbirliği yapanlar,** Osmanlıları destekle-yenlerden daha yüksek bir orana çıkar.

Tüm bu sorunlar ve yenilgiler ile bunların yarattığı güçler Türklerin de bir araya gelerek kendi milliyetçilikleri altında to-parlanmaları sonucunu doğurur. 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu eğilim 1911-1922 savaşlarında en üst seviyeye çıkar. Türkler de artık Fransız ihtilali ile oluşan yeni devlet ve toplum sisteminin kendileri için tek çıkar yol olduğunu dü-şünmeye başlarlar. 20. yüzyıl başında Türkler hiç değilse Anadolu'yu kurtarmak için savaşır. Fakat yüzyılın so-nunda da Anadolu'yu tekrar parçalamaya yönelik **Avrupa malı bir iç muhalefet ile karşı karşıya kalırlar.** Türkiye Cumhuriyeti de tehdit altında kalır.

İlk İki Olayın Ortak Sonucu

1. Geçmişin ilk yarısı içerisinde Çinliler ve Çin ülkesinin coğ-rafyası Türklerin yüzünü batıya, Araplara ve İslam'a çevirtir.

2. İslamiyet de onları daha batıya, Orta Doğu'ya, Hristiyan Bizans dünyasına, İstanbul'a doğru yönlendirir, yola çıkartır.

Üçüncü Ana Olay

(1517 de gelen Hilafet)

Yavuz Sultan Selim'in 1517 Mısır Safarı'ndan sonra Osmanlı padişahları İslam Halifesi unvanını alıp taşımaya başlarlar.

Halife unvanının taşınması Osmanlı yönetiminin jeopolitik, idari ve psikolojik hesaplara dayalı olarak, geniş kapsamlı bir tedbirler silsilesi geliştirmeleri anlamına gelir. Bu tedbirler de kendi içlerinde aynen jeopolitik, idari ve psikolojik bazlıdır. Bunlar devlet işlerinin iç ve dış sorunlar karşısında aldığı biçimleri belirler, yapılacak işlerle ilgili olarak yöneticilerden beklenen tutum konusunda yönelimleri oluşturur.

Osmanlı devletini imparatorluk haline dönüştürmüş olan Fatih Sultan Mehmet büyük topraklar kazanmış, esas olarak Balkanlar ve Karadeniz'de yapılan seferlere ve bu toprakların güvenliğine önem vermişti. 1453 esas olarak devletin yüzünü batıya döndürmüştü. Fatih'in torunu olan Yavuz Sultan Selim ise ister istemez devletin yönünü tekrar doğuya döndürdü. Dedesinin zamanında imparatorluk topraklarını dörtte üçü Avrupa'da iken onun zamanında dörtte üçü Asya'da olan bir imparatorluk kuruldu. Ancak bu bir tercih olmaktan çok bir zorunluluk şeklinde ortaya çıkmıştı, şöyle ki, Doğu sorunları Osmanlıları her zaman rahatsız etmişti. Fatih zamanında Uzun Hasan, Yavuz zamanında ise Şah İsmail Avrupalılarla işbirliği içerisinde Osmanlı Anadolu'sunu rahatsız ediyor, kargaşalık çıkartıyor ve ondan parça koparmaya çalışıyordu. Bu nedenle doğuya yönelmek, bu tehditleri savuşturmak için sefer açılması kaçınılmaz oluyordu. Osman-

lılar her şeye rağmen Anadolu'yu anayurt olarak görmüşler ve burasının korunmasına en büyük önem vermişlerdi. Fatih ve Yavuz gibi büyük padişahların, son dayanaklarının Anadolu olduğunu sezmemiş olmaları imkansızdı. Ancak işin idari yönleri de bulunuyordu.

1514 yılındaki Çaldıran Meydan Muharebesi'ni izleyen oldukça kısa bir süre içerisinde büyük çoğunluğu Arapça konuşan Orta Doğu'da, bir kısmı da Hristiyan Balkanlarda olmak üzere, yaklaşık 6.5 milyon kilometrekare arazi Osmanlı kontrolüne girmiştir. Hilafet, bu büyük toprakların Padişaha ve İstanbul'a sadakatle bağlı bir şekilde yönetilebilmesi için bir araç olarak görülmüş ve uygulanmıştır. Bunun gerçekleşmesi 1517 yılında Mısır'da Kahire yakınlarındaki Ridaniye zaferinden ve oradaki Memluk hakimiyetinin Osmanlı denetimine alınmasından sonra gerçekleşmiştir. Osmanlılar Memlük beylerini ortadan kaldırmamışlar, sadece İstanbul'un yönetimine tabi olmalarını sağlamışlardır. Esasen sadece birkaç yıl içerisinde tümüyle yeni idari mekanizmaların kurulması da beklenemezdi. Ancak İslam dünyasındaki nüfuzluların Halife'nin denetimi altında yerel anlamda yönetimi sürdürmeleri daha kolaydı. 1517 Hilafeti bu anlamda Osmanlıların idari ve siyasi problemlerine itibarlı bir çözüm getirmiş oluyordu. Kaldı ki o dönemde, Osmanlılar sayesinde İslam'ın dünyadaki itibarı bugünkünden çok daha yüksekti. Nitekim bu güç Yavuz'un oğlu olan Kanuni Sultan Süleyman'a yeni fetihler için olanak verdi ve Osmanlı İmparatorluğu çok kısa süre içerisinde o günün teknolojisi içerisinde mümkün olan azami coğrafi sınırlarına ulaştı.

Yirmi milyon kilometre kareye yaklaşan bir İmparatorluk öncelikle 1453 yılında Fatih'in İstanbul'u alması ile oluşan itici gücün 1517 Hilafeti ile takviyesi sayesinde ve çok kısa bir süre içerisinde (tek bir insan ömrü) kurulabilmiştir. 1443 ve 1517'nin bu ortak gücü yine Kanuni zamanında çürümeye

başlamış, fakat yüksek itibarı sayesinde 17. yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalabilmiştir. Na var ki 1683 İkinci Viyana Kuşatması bozgunu ve ard arda yenilgilerle gelen 1699 Karlofça Anlaşması bu gücün çöküşe geçtiğini dünyaya ilan etti.

Bu süreç içerisinde Hilafetin gücü devletin gücüne paralel olarak artmış veya eksilmiştir. Özellikle 1683'ten sonra bu güç artık Osmanlı padişahının ve devletin liyakatle muhafaza edebildiği bir güç değildi çünkü, mağlup bir padişah, süngüsü düşmüş bir halife demektir. Yenilgiler arttıkça İslam toprakları da elden gidiyor, buralardaki Müslüman nüfus ya yok ediliyor veya kovuluyor, ya da sömürge ahalisi olarak bir nevi esaret altına giriyorlardı. Balkan ve Güney Rusya Müslümanları birinci kategoriye, Araplar ise ikinci kategoriye girmekteydiler.

Padişahın, 19. yüzyılın başlarında hala 10 milyon kilometre toprağı var iken bu, yüzyıl içerisinde % 75 noksanı ile 3 milyon kilometrekareye inmiştir. 1911-13 yılları arasındaki Balkan ve Trablusgarp harpleri ile % 33'lük ek bir kayıp ile bu da 2 milyon kilometrekareye inmiştir. Ve nihayet 1914-18 Birinci Dünya Savaşı'nın zayıflığı ise % 90'dır, çünkü 10 Ağustos 1920 Sèvres Anlaşması'na göre I. Dünya Savaşı'nın galiplerinin Osmanlı Padişahı ve Halife'sine bıraktığı arazi sadece 200.000 kilometrekare civarındadır. 1919-1922 İstiklal harbi bu daracık araziye ancak 4 misli yukarıya, 800.000 kilometrekare civarına çıkartır.

1919-1922 İstiklal Harbi ile Anadolu Yarımadası'nda gerçekleştirilen bu 4 misli artış, siyasi ve sosyal doğrultularda da değişikliğin habercisidir. 1923 yılında kurulan Cumhuriyet'in bir halifeye ihtiyacı olmayacaktır. Bunun Mustafa Kemal'in laik cumhuriyet tasarımıyla yeri yoktur.

Sonuç olarak, Osmanlılar güçlü oldukları dönemde Hilafeti de kullanarak geniş toprakları yönetebilmişlerdi. Ancak teknoloji, denizcilik, eğitim ve yeni kurumlar oluşturmadaki başarısızlıkları nedeniyle yenilmeye başladıkları zaman da Hilafetin bu kötü gidişi tersine çevirmede herhangi bir faydası olmadı. Hatta, Osmanlılar son savaşlarını yaparken 1914 yılında cihat ilan ettikleri zaman bu çağrı Hindistan Müslümanları arasında Araplardan çok daha fazla yankı buldu. İngiliz ordusunda görev yapan Hintliler bile, İngiliz altınları ile halifeye isyan eden Araplar kadar zarar vermediler. 1918'de Osmanlı ordusu çekilirken Halep'te yaptıkları katliamları biz-zat yaşamış olan Mustafa Kemal'in bu yararsız kurumu ortadan kaldırma kararında belki bunun da biraz etkisi vardı.

Dördüncü Ana Olay

(1923 Cumhuriyeti)

Bu son ana olay, bir yönü ile 1517'de Hilafet ile takviye edilmiş olan bir iktidarın, Osmanlı Saltanat idaresinin bütün siyasi ve idari yetkileri, bütün hakları, bütün nitelikleri ve bütün sorumlulukları ile asıl sahibine, Türk milletine devredilmesi olayıdır.

Bir başka yönü ile bu olay 1911-18 arası yenilgilerini yaşamış olan bir toplumun, elinde kalan Anadolu yarımadasında, Misak-ı Milli sınırlarının büyük bir kısmını kurtararak, yeni milli hedefler etrafında derlenip toplanması ve yeni bir teşkilata bağlanması, yeni siyasi yollar üzerinde, yeni ekonomik ve kültürel hedefler doğrultusunda yürüyüşe geçmesi ve yürümesi olayıdır.

Ve nihayet bu olay, en geniş anlamı ve en geniş kapsamı ile Anadolu Türklerinin bu topraklarda ayak diretmesi, Ana-

dolu'da ayakta durmaya devam etmesi, Anadolu'ya daha hakim olması, bu topraklara daha da sahip çıkması olayıdır.

Sonuç

Burada ele alınan dört ana olay Türk tarihine çok genel bir bakıştan ibarettir. Çin sınırından yola çıkarak Avrupa içlerine kadar ilerleyen, sonra da Tuna ve Kızıldeniz'den tekrar Anadolu Yarımadası'na dönen Türklerin 2300 yıllık geçmişlerindeki büyük dönüm noktalarıdır. Burada her olay diğerlerinin oluşumunda pay sahibidir. Yani Maveraünnehir'de Çin baskısından kurtulma fırsatı bulmaları, İslamiyet'i kabul etmeseler, batıya ilerlemeseler vs. şeklinde basamaklar birini izlemiş ve nihayet 1923 Cumhuriyeti kurulmuştur.

Diğer yandan, Cumhuriyet kendisinden önceki ana olayların yanı sıra, yakın olaylara, yani imparatorluğun tasfiye sürecindeki savaşlara da bağlıdır. Cumhuriyeti yaratan birikimlerde tüm Osmanlı reformcularının, Meşrutiyet mücadelelerinin, imparatorluğun yıkılırken dahi aydın bir nesil yetiştirmiş olmasının payı vardır. Keza Türk halkının milli bir davada birleşmedikleri sürece yok olacaklarını anlamaları ve bu milli davaya omuz vermelerinin ve bunun yanı sıra yüzyıllar boyunca Osmanlıların yitirdikleri 19 milyon kilometrekareden geriye çekilirken elde ettikleri duygu ve bilgeliklerin de payı vardır.

Ülkemizdeki tarih öğretisinin bu geçmişi bütünlük içerisinde ve bağlantılarıyla birlikte yeni nesillere verebilmesi, bu nesillerin Cumhuriyeti kuran nesil kadar başarılı olabilmesi için önemli bir koşuldur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖNÜM NOKTASI OLAYLARI

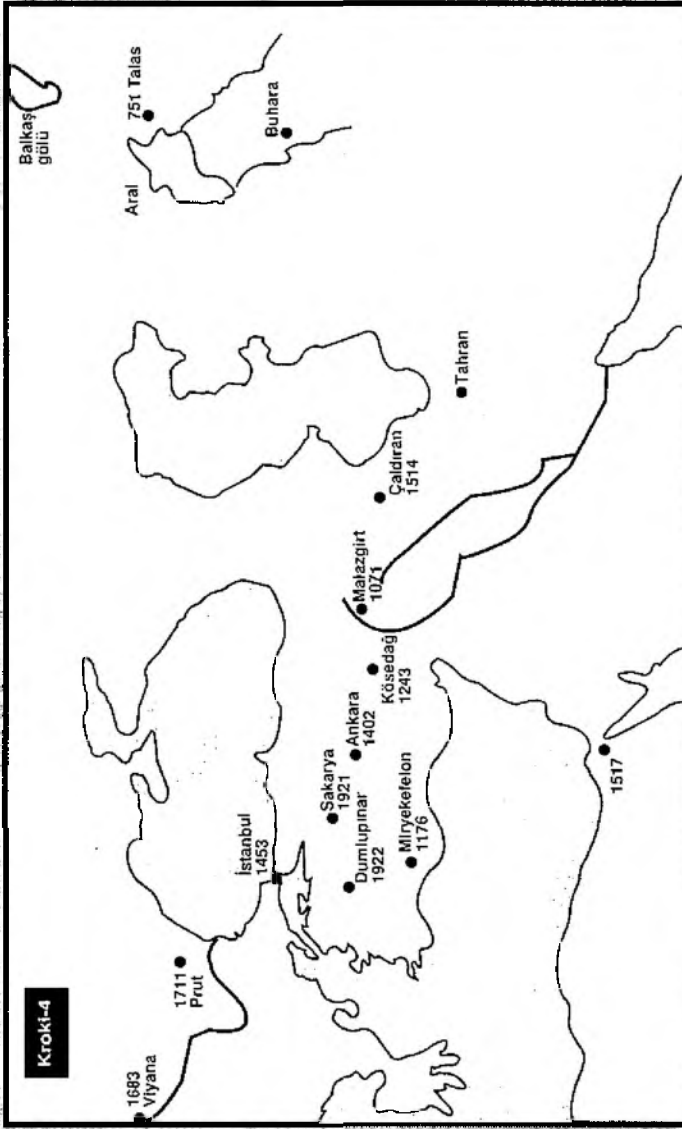
Giriş

Dört ana olaya dayalı olarak hazırlanan bu kısa yol kitabının ikinci bölümünde dönüm noktası niteliği taşıyan bir dizi önemli olaya değinmekteyiz.

Dönüm noktası olayları, bir bakıma, etrafındaki olayların, önündeki ve arkasındaki diğer olayların daha iyi görülebildiği, daha iyi tanımlanabildiği ve daha iyi değerlendirilebildiği olaylardır. Kısacası belirleyici yönü daha ağır basan ve diğer olayları daha iyi anlamamıza ve daha da iyi değerlendirmemize yardımcı olaylardır.

1453 yılında Türklerin İstanbul'u ele geçirmeleri ile oluşan dönüm noktası bu açıdan çok iyi bir örnektir. İstanbul dönüm noktası olayı, buna yol açan diğer olayların anlaşılmasına yardımcı olan, kısacası 1453 etrafında sıraya girebilecek öteki olayların da nedenlerini ve ipuçlarını taşıyan bir öneme sahiptir. Osmanlıların Balkanlardaki varlıklarını sağlamlaştırması, devletten imparatorluğa geçişleri, devlet yapısının ve bürokrasinin tamamen merkezileşmesi ve Avrupa devlet-

DÖNÜM NOKTALARI

Dönüm noktalarının altısı (1071,1176,1243,1462,1921 ve 1922) Anadolu yarımadasında

letleriyle alışkilerin derinleşmesi vs. gibi olaylar temelde İstanbul'un fethine bağlıdır.

2300 yıllık tarihımız boyunca 1453'e benzeyen daha birçok dönüm noktası olayına rastlanır. Biz burada bunla arasından seçtiğimiz 25 önemli olay üzerinde durarak, tarihimizin ikinci bir özetini de burada oluşturmaya çalışacağız. Bu olayların birinci bölümde yer alan bilgileri destekleyici nitelikte oldukları ve dolayısıyla onları daha da somut hale getirdikleri görülecektir.

Bu olayları kronolojik sıra içerisinde ele alacağız.

Talas Muharebesi (751)

Talas muharebesi, Türk tarihinin yaklaşık orta noktasında, Türklerin Çinlilerden uzaklaştığı ve Araplar'ın Doğu'ya getirmekte oldukları İslamiyet'e yaklaşmaya başladıkları bir hat üzerinde oluşmuştur.

Üçüncü olay olay, bir yönü ile de Çinlilerin Orta Asya'nın batısından, Maveraünnehir'den çıkartılmasını ve Doğu Türkistan taraflarına çekilmesini de içeren bir olaydır.

Talas muharebesinden önceki süreç içerisinde, Karluklar zamanında Balkaş Gölü taraflarından güneye, Talas vadisine inen Türkler, burada Çinlilere karşı yapılan bir muharebede Arapların tarafında yer almışlardır. Buna rağmen, aynı süreç boyunca Maveraünnehir'de bulunan Araplar ile Türklerin ilişkileri pek de dostane değildi. Arap Emevi milliyetçiliğinin dorukta olduğu bir dönem yaşanmaktaydı. Ancak, İpek Yolu üzerindeki Türk-Çin ilişkileri buna nazaran daha da gergin bir nitelik taşıyordu. Bu iki sıkıntı arasında bir tercih

yapmak zorunda kalan Türkler herşeye rağmen ezeli hasımları olan Çinlilere karşı Arapların yanında yer alacaklardı .çünkü yüzyıllardan beri kendilerini bunaltan Çin baskısından kurtulma amacı öne çıkmıştı. Diğer yandan henüz yüz yaşında olan bir dine karşı duydukları ilgi ve kimilerinde gelişmekte olan yakınlık da bu tercihte rol oynamıştır.

Talas muharebesinde Çinlilerin batıya ilerleyişi durdurulmuş, İpek Yolu'nun büyük bölümü İslam güçlerinin kontrolü altına geçmiş, İslamiyet de Doğu Türkistan ve Çin'e doğru, az da olsa bir yayılma göstermiştir. Türkler ise bu olayla birlikte batıya doğru büyük yürüyüşlerine başlamışlardır.

Talas muharebesi sadece Türkler için değil Çinliler ve Arap-İslam tarihi için de bir dönüm noktasıdır.

1071 Malazgirt ve 1176 Miryokefalon Muharebeleri

Bu iki muharebe Türklerin Selçuklular zamanında Orta Doğu ve Anadolu yarımadasında yaptıkları son derece kritik iki muharebedir. Bunların sonucunda Anadolu'nun bir Türk yurdu olup olmayacağı belirlenmiştir.

Bunların Hristiyanlar ile Müslümanları karşı karşıya getirmiş olan bir dinler muharebesi olma özelliği de vardır. Bu dinler çatışması hiç bitmemiştir.

Bir başka ilginç husus ise, bu muharebelarda Bizans ordusunda görev yapan Hristiyan Türklerin Müslüman Türkler ile karşı karşıya gelmiş olmalarıdır. Bu Hristiyan Peçenekler, Kıpçaklar, Uzlar ve Kumanlar, kökleri beşyüz veya bir yıl öncesinin Orta Asya'sına uzanan boylardır. Hunlar ve Göktürklerden gelerek kuzeyden batıya gitmiş olan ve genelde Oğuzlar ile akraba olan Türk boylarıdır.

Her iki muharebenin de galibi Selçuklular olup, ilkinde Alparslan Bizans İmparatoru Roman Diyojen'i, ikincisinde de Kılıç Arslan Manuel Komnenos'u esir almışlardır.

Yine her iki muharebede de Bizans'ın Türk kökenli askerleri kanlarının ve soylarının dürtüsü ile Selçuklular tarafına geçmişlerdir.

1071'de henüz ilk yüzyılının sonlarına gelmekte olan genç Selçuklular, yediyüz yıllık bir geçmişin yıpratmış ihtiyar Bizans ile bir ölüm kalım çatışmasına girmişlerdir. Bizans'ın yıpranması sadece yaşından değil, bir ölçüde Anadolu'nun idaresi zor, kaygan ve kaypak yapısından; bir ölçüde de Hristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında sürtüşmelere yol açan sosyal ve siyasi alt yapısından kaynaklanan bir ihtiyarlık olmalıydı. Anadolu tarih boyunca zor bir coğrafya olmuştur ve ulaşım, iletişim ve kültür açısından mekan birliği dahi ancak 20. yüzyılda geliştirilebilmiştir.

Malazgirt Doğu Anadolu'da, Van Gölü kuzeyinde, Fırat Nehri'nin Murat kolu üzerindedir. Miryakefalon ise Malazgirt'in 1200 kilometre kadar batısında, İç Anadolu ile Ege ve Akdeniz bölgelerinin kesiştiği bir yöre olan Göller Bölgesi'nin doğusunda bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle Malazgirt Anadolu'nun doğudaki giriş kapısını tutmak isteyen Roman Diyojen'in yenilgisi; Miryokafalon ise Ege'ye çoktan yerleşmiş olan Türklere karşı Bizans'ın son gücünü tüketmesidir. Ve her iki muharebede de 100.000 kişilik güçlere komuta eden Bizanslılar, sayıca kendilerinden daha zayıf, ama savaş sanatında daha güçlü ve dinamik Türk orduları tarafından yenilmişlerdir. Miryakefalon muharebesin 1096 yılında başlayarak, Osmanlılara karşı yapılanları saymaz isek Filistin'de 1271 yılına kadar sürmüş olan Haçlı seferleri dönemine rastlamış, bu nedenle Bizans Hristiyan dünyasının da

desteğini almıştır. Buna karşın Anadolu Selçukluları da bu cihat havası içerisinde İşlam dünyasından yardım görür.

Bizans'ı desteklemek için Avrupa'dan gönderilen Haçlı kuvvetleri İzmir-Manisa-Alaşehir-Dinar-Uluborlu ve Senirkent yolunu izlerler.

İstanbul'dan yola çıkan Bizans ordusu ise Yalova-Eskişehir-Afyon-Sultandağı ve Yalvaç yolu ile Miryakefalon muharebe sahasına yaklaşır.

Beri tarafta ise, Horasan, Türkistan ve Mısır'dan yardım alan Selçuk ordusu muharebeden iki ay önce, 1176 yılı Temmuz ayında Konya civarında toplanır.

Türkler Miryakefalon'da arazi koşullarından azami yararlanarak kendilerinden çok daha kalabalık olan Bizans-Haçlı ordusunu dar bir boğazda sıkıştırmış, bu orduyu savunma tedbirleri almasına imkan vermeden hemen bütünüyle imha etmişlerdir. Türk sultanı Kılıçarslan ile ordu komutanı Doğan Bey gerilla anlamında yıpratma savaşı taktiklerini başarıyla uygulayarak bir imha muharebesine dnştrrlr.

Hem Malazgirt hem de Miryokefalon muharebelerinde Bizans ordusu İstanbul'un Rum askerleri ile Anadolu'nun dağınık Rum ve Ermeni topluluklarından devşirilen erlerin yanısıra Hristiyan Türkler, Slavlar, Germanler ve diğer kavimlerden gelenlerin oluşturduğu karmakarışık bir topluluk idi. Byleşi ordular ile Anadolu'nun elde tutulması ne kadar mümkün ise 1071 ve 1176'da Bizans devleti bunu denemişti. Bu koşullar altında daha fazlası mümkün değildi.

Bizans devletine karşı 1071 ve 1176 muharebeleri Anadolu'nun yani sahiplerini de büyük ölçüde belirlemiş oluyordu.

1243 Kösedağ ve 1402 Ankara Meydan Muharebeleri

Bu iki muharebenin birincisinde Selçuklular, ikincisinde ise Osmanlılar yenilmişlerdir. Ancak bu sefer tehditler batıdan, Bizans İmparatorluğundan veya Haçlılardan değil, tam ters yönden, doğudan gelir. 1243 yılında İran'daki Moğollar'dan, İlhanlılardan, 1402 yılında ise Timur devletinden gelir.

Her iki dönüm noktasında da Selçuklular ve Osmanlılar Anadolu'da yıkılışın eşiğine itilirler.

1071 Malazgirt sonrasında Anadolu hızla Türkleşmiş ve 1176 Miryokefalon'da bu durum geri çevrilemeyecek halde pekişmişti. Bizans iyice zayıf düşmüş olup son kalelerini de bir bir yitiriyordu. Ne var ki bu sırada Anadolu sadece Türklerin değil Moğolların ve sonra da Timur devletinin siyasi ve coğrafi hedefleri arasına girmenin talihsizliğini yaşayacaktı.

Birinci durumda Selçuklular Bizans ile Moğollar, ikinci durumda ise Osmanlılar Bizans ile Timur arasında sıkışmışlar, hem coğrafi, hem de siyasi bir çember içerisine girmişlerdir. Ancak 1243 Kösedağ Muharebesi'nin Selçuklu devletini yıkarak kuzeybatıda küçük bir uç beyliği olan Osmanlıların büyümeleri için uygun bir ortam yaratmış olduğu da hatırdan çıkmamalıdır.

Böylesi bir durumun en önemli özelliği Türklerin hem batıdan, hem de doğudan çevrilmiş hale düşmeleridir. Anadolu yarımadasının coğrafi konumu, bu bölgeyi zaman zaman bu türden tehditler ve siyasi talihsizliklerle açık bırakmaktadır.

Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti devletinin yurttaşları da, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de Anadolu'nun böylesine iki taraflı, hatta üç veya dört taraflı çevrilmesine tanık olunabileceğini de hesap etmek zorundadırlar.

Bu yarımadanın coğrafi konumu biraz da İstanbul ve Çanak-kale boğazları yüzünden, iki, üç veya dört taraflı kuşatmalara açık bir durum yaratmaktadır. 1243'de Bizans-Moğol ve 1402'de Bizans- Timur emsallerine paralel olarak, bu coğrafya ileride de Müslümanlar ile Hristiyanların işbirliğine ve koordinasyonuna davetiye çıkarabilecek bir coğrafyadır. Uzun Hasan ile Venedikliler'in 1471 yılında Anadolu'da neden oldukları büyük tahribattan başlayarak, Birinci Dünya Savaşı'na ve 1990'lardaki Yunan-Suriye-PKK işbirliğine kadar bunun birçok örneği bulunabilir.

İstanbul'un Fethi

Bu, 2300 yıllık geçmişin, sonuçları açısından en geniş kapsamlı olaydır.

Bundan 51 yıl önce, 1402 Ankara Meydan Muharebesi ile yıkılışın eşiğine itilen Osmanlılar 1453 yılında İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ın sonunu getirirler.

Asya, Avrupa ile Afrika arasındaki coğrafi konumu ile İstanbul, 1453 sonrasında Osmanlıları bir cihan devleti olmaya zorlar.

Böylesi bir zorlama içerisinde önce Balkanlar ve Karadeniz kıyılarındaki hakimiyetini pekiştiren Osmanlı devleti, II. Beyazıt zamanında bir deniz gücü olmaya başlar, Yavuz Sultan Selim zamanında ise doğuya yönelerek 1514 Çaldıran muharebesi ve 1517 Mısır'ın fethi olaylarını gerçekleştirir. 10. Padişah olan Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise dünya gücü olma iddiası gerçekleşmiş, ama aynı anda iç sorunlar da dev içinden çıkılmaz boyutlara ulaşmıştır.

İstanbul, bu jeopolitik zorlamanın dışında aynı zamanda sosyal, kültürel ve yerel siyasal zorlamaları da davet eden bir dönüm noktasıdır.

Türk idareleri İstanbul'un fethinden sonra padişahlık kurumu ile, devlet teşkilatları ve bürokrasi ile, saray ve haremiyle ve kısmen de toprak rejimiyle 1453 yılında yerine geçtiği Bizans'ın bazı usullerini benimser. Bunların bazılarını kendisine uydurur, bazılarını olduğu gibi veya değiştirerek kabul eder. Bu değiştirme, kopya ve ret usulleri sonunda, İstanbul'daki saltanat aslında varlığını borçlu olduğu Anadolu Türk varlığından giderek uzaklaşır. Osmanlı giderek Bizans'a benzemeye başlar. Diğer yandan Bizans ile aynı jeopolitik sorunlarla karşı karşıya kalır. Nihayet, 1453'ten 469 yıl sonra, 1922'de, gene aynı yerde, İstanbul'da, Anadolu ile İstanbul'un irtibatını tamamen yitirdiği bir noktada yıkılır.

Anadolu ile siyasi ve sosyal bağını yitirdiği bir noktada İstanbul'un başına gelen veya gelecek olan olay, 1453 ve 1922'de Bizans ve Osmanlıların başına gelenlerle eşdeğer bir durum olarak da görülebilir.

Böyle bir sonuç; İstanbul'un Anadolu'ya bağlılığını ve bağımlılığının ne kadar yüksek olduğunu göstermekte ve aynı zamanda bu kentin Anadolu ile bölünmez bütünlüğünü de yansıtmaktadır.

Tarihin ve coğrafyanın şaşmaz bir mantığı olarak bu olgu; bugünkü Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının iyi bilmeleri gereken bir olgudur.

1514 Çaldıran ve 1517 Ridaniye Muharebeleri

Biri Anadolu yarımadasının doğusunda Van gölünün kuzey-doğu ucunda, diğeri güneyde, Nil Nehri kıyısında, Kahire

yakınlarında yapılan bu iki muharebe bir yönü ile İstanbul'un coğrafi ve jeopolitik üstünlüğünü, ve bu üstünlüğün askeri ve siyasi gereklerini yansıtan iki dönüm noktasıdır.

İkinci bir yönü ile, bu iki muharebe, İstanbul'un sahibine, Osmanlılara, doğudan ve güneyden, İran'daki Şii Safevi Şah İsmail'den ve Mısır'ın Memluklarından gelebilecek tehlikeleri önlemeyi; Osmanlıların Anadolu ve Orta Doğu'daki siyasi ve coğrafi hakimiyetinin genişletilmesini hedef alan muharebelerdir.

Üçüncü bir yönü ile bu iki muharebe; din işlerinin siyasete, siyasetin de dine fazlasıyla karıştırıldığı olaylar olmaları açısından birer dönüm noktasıdır.

1514 öncesinde, Osmanlı sınırları içerisinde, Tokat, Amasya, Sivas ve dolaylarında İran Şahı İsmail'e sempati duyan Alevi Türk Osmanlı vatandaşları yaşamaktaydı.

Şak İsmail bu Alevi Osmanlıları devletlerine karşı tahrik eder, kışkırtır ve Yavuz Sultan Selim de buna karşı bir cezalandırma seferine çıkarak 1514 yılında Çaldıran üzerine yürür.

Çaldıran'daki siyasi, askeri ve dini işlerin bir sonucu olarak, Osmanlı, üç yıl sonra, 1517 yılında Mısır'a yönelir. Ridaniye'de Memluklar mağlup edilir. Bunların bağımsız devletleri tarihe karışır.

Memlukların yıkılışı üzerine, 1258'den bu yana, 259 yıldır Mısır'da misafir olarak bulunan Abbasi Hilafeti de, buradaki son halifeden Osmanlı padişahına geçer. Bu arada Hz. Muhammet'in M.S. 632 yılındaki vefatından beri Mekke Emirliği tarafından muhafaza edilmekte olan kutsal emanetler de Türklere devredilerek İstanbul'a gönderilir.

1514 Çaldıran muharebesi öncesinde, Şii İran'ın dolaylı saldırısı ile başlayarak Hilafetin Osmanlılara geçmesi ile sonuçlanan söz konusu olaylar; 1514 ve 1517 dönüm noktaları İslam dünyası içinde olduğu gibi Hristiyanlar tarafından da önemle izlenmiştir. İslamiyet'in Sünnilere ve Şiilere karşı, şu veya bu şekilde iki taraflı bir silah olarak kullanılması tekrar değerlendirilmiş ve birçok kez politika aracı olarak gündeme getirilmiştir.

İslam dünyası hala bu işlerin hesabını vermekle veya sormakla meşgulken Hristiyanlar da Müslümanlar arasındaki mezhep farklarını istismar etmektedirler.

1528 Mohaç, 1529 I. Viyana Kuşatması ve 1535 Osmanlı-Fransa Yakınlaşması (Kapitülasyonlar)

Çaldıran ve Ridaniye gibi Orta Doğu coğrafyasında oluşan iki dönüm noktası olayını takiben olayların odak noktası batıya, Tuna Vadisi ile Akdeniz'e kayar. 1526 ile 1535 yılları arasındaki 9 yılda üç büyük dönüm noktası olayı meydana gelir.

1453 yılında İstanbul'un alınması ile oluşan sıçrama tahtası Türkleri önce Orta Doğu'ya sonra da Tuna boylarına gönderir. Çaldıran ve Ridaniye'den sonra Mohaç'ın gelmesi kaçınılmaz gibidir. 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi ile Macaristan işgal edilir, Avusturyalılar Macaristan'ın dışına itilir.

Mohaç'tan üç yıl sonra 1529'da Viyana kuşatılır. Bu arada Avusturya'nın Graz şehrine kadar gidilir.

Viyana üzerindeki Osmanlı baskısı, Avusturya ve İspanya ile Avrupa'nın daha başka noktalarında hüküm süren Habsburglar ile arası açık olan Fransa'yı Osmanlılara yaklaştırır. 1535 yılında iki devlet arasında bir anlaşma yapılır. Bu anlaşmanın hükümlerinden birisi de daha sonraki yıllarda, ticarette ve ekonomide Osmanlıya büyük zarar verecek olan kapitülasyon hükmüdür. Bunların kapsamı giderek genişleyecek, diğer ülkelere de sarkacak, ancak dört yüzyıl sonra Birinci Dünya Savaşı'na girerken kaldırılacaktır.

1683 Viyana Bozgunu ve 1711 Prut Muharebesi

1683 yılında Türkler Viyana'yı kuşatmışken buraya yardıma gelen tüm Avrupalıların müdahaleleri, Kırım Hanlarının ihaneti ve bir dizi yönetim hataları nedeniyle tökezlerler ve bu tökezleme bozguna dönüşür. Na var ki Türklerin Viyana kapılarından dönmeye her halükarda mahkum olup olmadıkları kolay kolay bitmeyecek olan bir tarih tartışmasıdır. Ama Türkler hala güçlüdür. Öyle ki Viyana'dan sadece 28 yıl sonra, 1711 yılında Prut'da Rusya'yı yara yıkarlar ve güneydaki ilerlemesini en az yarım yüzyıllık bir süre için durdururlar.

1683 ile 1711 arasında, 1699 yılında imzalanan Karlofça Anlaşması ile Osmanlılar 1526 yılındaki Mohaç zaferi sayesinde Tuna boyunda kazandığı toprakların çoğunu kaybederler. Macaristan, Slovenya, Hırvatistan ve Transilvanya elden çıkar.

Bazı araştırmacıların değerlendirmelerine göre 1683 Viyana bozgunu; uzun ve geniş kapsamlı bir geri yürüyüşün başlangıç noktasıdır. Ancak her felâketin nedenlerini daha gerilerde de bulmak mümkündür.

1683 yılından 1921 yılındaki Sakarya Muharebesine kadar 250 yıl süren bu geriye yürüyüş sadece askeri ve siyasi de-

ğil, ekonomik ve sosyal alanlarda da toplumumuza çok zarar veren süreçlerin başlıca nedenlerinden birisidir.

Bu uzun geri yürüyüşün büyük bölümünde, Osmanlılar karşısındaki ana koordinatör güç kimi zaman Ruslar, kimi zaman Avusturyalılar, kimi zaman da diğer Avrupa devletleri idi ki, bu 1914-18 arasındaki son savaşta İngiltere olmuştur. Onbirinci yüzyıldan onyedinci yüzyıla kadar koordinatörlükte öncü rol oynamış olan Papalık ise Napoleon'un İtalya'yı istilasından sonra gizli faaliyetlerini geri plandan yürütmüştür.

82 Yılda Dört Dönüm Noktası Olayı (1826, 1839, 1876 ve 1908)

1826 ile 1908 yılları arasında meydana gelen bu olaylar süresince Osmanlılar topraklarının dörtte üçünü yitirmişler ve 12 milyondan 3 milyon kilometrekareye inmişlerdir. Her ne kadar bu kayıpların üçte ikisinden fazlası Kuzey Afrika'da olmuş ise de, örneğin bir Cezayir'in Fransızlar tarafından işgalinin İstanbul'da yarattığı travma hiç de az olmamıştır.

Bu dönüm noktalarında Balkanlardaki Osmanlı sınırları içerisinde de dört devlet ortaya çıkmıştır. Bunlar Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'dır.

19. yüzyılda, Osmanlı topraklarında bu dört devletin kuruluşu ile % 75'i bulan toprak kayıplarının üst üste gelişi bir yandan reform çabalarını hızlandırmış, ancak diğer yarıyla da devletin sürekli kriz içerisinde kalarak tedbirlerin zayıf kalmasına yol açmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı sona erdirilmiş, 1839'da Tanzimat ilan edilmiş, 1876'da I. Meşrutiyet, 1908'de ise II. Meşrutiyet gerçekleşmiş, ancak tüm bu gayretler devletin toparlanmasını sağlayamamıştır.

1826, 1839, 1876 ve 1908 dönüm noktalarına yol açan yenilik ve değişiklik ihtiyacının öne çıkmasında, devletin toparlanma gereksiniminin yanısıra 1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği yeni fikirlerin de rolü olmuştur. Bütün dünyaya olduğu gibi Osmanlı toplumuna da ihraç edilen bu fikirler hem Türkleri hem de azınlıkları etkilemiştir.

Diğer yandan, Osmanlıların yaklaşık yarısının Müslüman, diğer yarısının ise gayri-Müslim olması da, özellikle 1839 Tanzimatında alınabilecek tedbirlerin seçilmesinde karışıklık ve kararsızlık getirmiştir. Osmanlılar uzun süre çok sayıda değişik topluluğu bir arada tutmaya çalışmışlar, ancak bunun olanaksız olduğunu gördükten sonra ulus devlet kurmaya yönelmişlerdir ki, bu da sadece İmparatorluğun son birkaç yılı içerisinde öne çıkmıştır. Bu süreç içerisinde özellikle Balkanlarda yeni kurulan devletler her ulusun ayrılacağına ve imparatorluğun yıkılacağına kesin işaretleri idi.

Dört dönüm noktasının her birisinde alınabilen tedbirlerde kopyacılık özelliğinin ağır basması bunların etkilerini zayıflatmıştır.

1826 ve sonrasında Yeniçerilerin yerine kurulan yeni ordu değişik Avrupa ordularından, özellikle Prusya, Avusturya ve Fransa'dan kopya edilerek kurulmuştu. Bu ordunun teşkilatı, öğretim ve eğitim usulleri, 1826 öncesinin yaklaşık beşyüz yıllık Osmanlı ve Türk tecrübe ve birikimlerinden faydalanamamış, bu ışıktan nasibini alamamıştı. Başarılı olduğunu gördükleri batılıların teknolojisiyle birlikte, teşkilat ve eğitim unsurları da alınmış, ancak buna tekabül eden düşünce sistemi olmayınca bu orduların sevk ve idaresinde büyük zorluklar yaşanmıştı. Osmanlıların taklitçilik yerine kendi çözümlerini geliştirmelerinin önündeki en büyük engel sürekli savaşların, krizlerin ve toprak kayıplarının getirmiş olduğu durumdu. Her an acil durumlar karşısında sıkışan bir toplum

kendi kurumlarını, örneğin bir yükselme çağındaki rahatlık içerisinde geliştiremiyordu. Yani Osmanlı ordusu 1854 Kırım Sefari ve 1897 Yunan harbi dışındaki durumlarda yetersiz ve başarısız kalmıştır.

Kaza, gerek 1839 Tanzimat reformları, gerekse de 1876 ve 1908 meşrutiyetleri de istenilen başarıyı temin edemediler. Bunun en önemli nedeni, reform isteğinin toplumsal kesimlere mal olarak yükselmesi değil, acil bir çözüm yolu olarak bir grup bürokrat ve devlet adamı tarafından getirilmiş olmalarıydı. 1826 girişimi II. Mahmut tarafından planlandı ve yürütüldü. Birinci Meşrutiyette Osmanlı aydınları ve bürokratlar, İkinci Meşrutiyette ise yine aydınlar ile ordunun ön planda oldukları görülür. Bunlar tabanı zayıf olan her girişim gibi sınırlı kaldılar. Ancak özellikle Tanzimat başta olmak üzere bu üç girişimin ve hatta yeni ordu çabalarının da sonunda yani Türkiye'yi oluşturan birikime birçok katkıda bulunmuş oldukları inkar edilemez.

Değnilmesi gereken bir başka husus da bir yanılla Bizans ve Hristiyan, diğer yanılla da Arap ve İslam yanı ağır basan, Türk ve Türklük yönü arka plana düşen bir mozayık içerisinde bundan daha iyisinin yapılması da pek mümkün değildi. Nitelik sistemin bütün eksikliklerine rağmen Osmanlı toplumunu yönetenler sorunları görüyor ve doğru öneriler getiriyor, ancak iç ve dış baskılar altında bunları uygulayamıyor, uygulanmasını sağlayacak desteği de yaratamıyorlardı.

Onbir Yılda Dört Savaş

20 yüzyılın başlarında 1911 ile 1922 arasındaki 11 yıla sıran dört harp, Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Harpları (1912-13), Birinci Dünya Harbi (1914-1918) ile İstiklal Harbi

(1919-1922), İmparatorluğun yıkılışını ve cumhuriyet'in gelişini haber veren olaylardır.

1911 Trablusgarp Savaşı ile adeta akbabaların çöldeki yaralı aslana hücumu başlar. Bu diğer saldırılar için de bir işaret olur. Türkiye Libya ve oniki adayı İtalyanlara bırakmak zorunda kalır.

1912-13 Balkan Harpleri ile Makedonya, Batı Trakya ve Ege adaları elden çıkar, Sırp, Yunanlılar ve Bulgarlar tarafından paylaşılır.

Türkler 1914'te savaşa girerken bir yandan yaklaşan Rus ve saldırılarını bertaraf etme telaşı biraz da Balkan Harbi kayıplarının kısmen de olsa telafi edilmesi hevesi ve ümidiyle girer.

I. Dünya Savaşı yenilgisi ve 1920 Sevr Anlaşması ile Osmanlı elindeki toprakların da büyük kısmını yitirir. 2 milyon kilometrekareden elinde kalan sadece Kastamonu ve çevresindeki 200.000 kilometrekare kadar bir yerden ibarettir.

1919-1922 İstiklal Harbi ise Sevr ile tayin edilen bu 200.000 kilometrekareyi dört kat artırarak Misak-ı Milli sınırlarına yaklaştırır, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin 800.000 kilometrekarelik sınırları böylece ortaya çıkar.

Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri

İstiklal Harbinin bu iki meydan muharebesinin birincisi 1921 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Sakarya Nehri üzerinde, ikincisi ise Sakarya'dan tam bir yıl sonra Afyon dolaylarında yapılmıştır. Sakarya'da Yunan ordusunun ilerleyişi durdurularak stratejik denge kurulmuş, bu arada stratejik saldırı için

güç oluşturulmuş ve ikincisinde de stratejik saldırı gerçekleştirilerek bu ordu büyük kısmıyla çembere alınmak suretiyle imha edilmiştir.

Bu iki dönüm noktası olayı siyasi düzeyde Osmanlı İmparatorluğu ile yeni Türkiye Cumhuriyeti arasındaki hudutları da bir ölçüde belirlemiştir.

Keza, kendisini Bizans'ın varisi sayan komşu Yunanistan da bu iki olay sonucunda Anadolu coğrafyasıyla ilgili hesaplarında daha gerçekçi olmaya ve ayaklarını yorganına göre uzatmaya zorlanmıştır.

İkinci Dünya Harbi ile Harp Sonrası Çok Partili Siyasi Hayat ve 1952 Yılında NATO'ya Giriş

1939-1945 II. Dünya Harbine girmediğimiz halde, bu olay tüm dünya için olduğu gibi Türkiye için de bir dönüm noktası olayıdır.

Bu dönüm noktasının uzantısı olarak Türkiye 1945 yılında çok partili hayata geçer ve 1952 yılında da NATO'ya (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) girer.

Bu olaylar Türkiye'de siyasi ve sosyal olayları yeni bir mecraya aktarmıştır. Ülke düşe kalka demokrasiyi öğrenmeye başlamış, bu arada bazı kurumlar daha kapsamlı bir gelişme göstermişlerdir. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri teçhizatından teşkilatına ve eğitimine kadar yeni bir anlayış içerisinde modernleşmiştir.

Sonuç

Burada yirmibeş dönüm noktası içerisinde verilen bilgiler kuşkusuz ki tam olarak kapsayıcı değildir. Pekala, daha u-

zun veya daha kısa listeler yapılabilir. Önemli sayılabilecek pek çok olgu bulunmaktadır ve bunların bazılarını çalışmamızın bir sonraki bölümde değineceğiz. Ancak bu bölümde verdiğimiz bilgiler kendi önemleri, kendi zaman ve mekan sınırları içerisinde Birinci Bölümde işlenilen dört ana olayı doğrulamakta ve aynı zamanda somutlaştırmaktadır. Burada 25 dönüm noktası olayı ile aktarılan bilgiler bir ölçüde 2300 yıllık geçmişimizin özeti, bu kitabın da ikinci bir özeti yerini tutan bilgilerdir.

Burada ilave etmek istediğimiz önemli bir husus, ele almış olduğumuz siyasi ve askeri kapsamı ağır basan olayların kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutlarının da olduğudur. Her fetih veya toprak kaybı ticaret yollarını ve ulaşımı etkilemiş, Türkleri başka kavimlerin kültürleriyle tanıştırmış, başka alışverişlere girilmiş ve toplum bitmeyen bir şekillenme içerisinde yoğrulup gitmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER OLAYLAR

Giriş

Bu bölümde daha önceki iki bölümde işlenen konulara destek olacak ve Cumhuriyet yurttaşları için tarihlerinin köşe taşları olması yanı sıra, bugünkü sorunlarına da ışık tutabilecek olan bazı konulara yer verilir. Gerçekten de Haçlı seferleri, Anadolu beylikleri, Osmanlı toprak idaresi ve Osmanlıların devşirme sistemi gibi olgular günümüzde hem devlet yapısını, hem de toplumsal ve kültürel gelişmeleri fazlasıyla etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyet devletinin gerek siyasi ve idari yapısı, gerekse de yurttaşları karşısındaki tutumunun anlaşılması için bu konuların tartışılması gereklidir.

Bu yönü ile anılan olaylar bir noktada Orta Doğu ve Anadolu yarımadasının coğrafi niteliklerini ve ağırlıklarını da yansıtırken, diğer bir yönü ile de üç devlet, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri arasındaki devamlılığa, ortaklığa ve bütünlüğe işaret ederler.

Türkiye'deki tarih öğretisinin Türklerin, ülkenin ve cumhuriyet devletinin en önemli meselelerinden birisi olduğu söylenirse bu bir abartı sayılmamalıdır. Türkiye'nin yaşadığı süreçler yıkılan Osmanlı İmparatorluğu ile yeni kurulan Cumhuriyet rejimini birçok alanda karşı karşıya getirmekte (adeta psikolojik bir savaş yaşanmakta) ve ortaya çıkan yabancılaşıma eğilimi, Türklere yan gözle bakanların cesaretlerini artırabilmektedir. Türkiye uluslaşma sürecini tamamlarken bu coğrafya üzerinde **kendi tarihi ile barışmak zorundadır.**

Bin yıl öncesine giderek olaylara bakmaya başlayalım.

Haçlı Seferleri

Hristiyan ve İslam dünyaları Anadolu yarımadası ve Orta Doğu toprakları üzerinde karşı karşıya gelmişlerdir.

Haçlı seferleri her iki alanda yaşayan toplumların din konusunu bir silah olarak kullanmalarının yanı sıra, bir yönüyle de Hristiyan dünyasının ekonomik yayılma ve fetih seferlerine, doğu dünyasının zenginliklerini ele geçirme girişimlerine karşı İslam dünyasının yapmış olduğu bir savunma ve defetme savaşıdır.

Bu seferler, 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinin hemen sonrasında, Selçukluların Anadolu'da kapsamlı olarak yerleşmeye başlamalarından ancak çeyrek yüzyıl sonra başlamış olan savaşlardır. O dönemin zaman kavramı içerisinde, Hristiyanların Anadolu'nun fethine karşı hemen bir tepki gösterdikleri, böyle bir tepkinin, haçlı seferlerini başlatmada etkili olduğu da söylenir. Haçlıların 1096 yılında Marmara Denizi'nin doğusundaki Yalova ve Gemlik'de karaya çıkmaları Malazgirt'ten tam 25 yıl sonradır.

Gemlik'in doğusundaki Iznik kenti ve çevresinde Selçuklular ile Haçlılar arasında şiddetli çatışmalar olur. Bu çarpışmalar ard arda gelen Haçlı dalgalarının etkisiyle doğu ve Güneydoğuya doğru, Eskişehir - Konya Ereğlisi - Adana - Antakya - Kudüs yolu üzerinde sürüp gider.

Haçlılar Iznik'ten sonra 1098'de Antakya'ya, 1099'da Kudüs'e ulaşırlar. 1071 sonrasının Anadolu'su bir yandan Türklerin, diğer yandan da Haçlıların boydan boya katlettikleri, çiğnedikleri bir ülke durumundadır.

Haçlı seferlerinin başlamasına 20 yıl kala 1076'da Iznik Anadolu Selçuklularının ilk başkenti konumundadır. Böylece Türkler Marmara sahillerine yerleşmeye başlamışlardır.

1096'dan 108 sene sonra, 1204 yılında başlayan dördüncü Haçlı seferi sırasında da Iznik bu sefer 57 yıl süre ile Bizans'ın geçici başkenti olur. İstanbul'u ele geçirmiş olan Haçlılar kenti yağmamışlar ve burada bir Latin devleti kurmuşlardır. Bizans İstanbul'dan Iznik'e çekilmek zorunda kalmıştır.

1204 yılında Bizans İstanbul'dan Iznik'e çekilirken, aynı yıl Doğu Karadeniz'de Trabzon Pontus Rum devleti kurulur ve 1461'e kadar orada hüküm sürer.

1096 ile 1271 yılları arasındaki 175 yılda yapılan Haçlı seferlerinin yarısı, yani dört tanesi Anadolu üzerinden, diğer yarısı da Anadolu'nun güneyinden geçen ve Hristiyanları Kudüs ve çevresindeki Kutsal topraklara ve doğunun zenginliklerine ulaştırmayı hedef alan seferlerdir.

Orta Doğu ve Anadolu'da Haçlı seferleri, bir yandan Anadolu Selçuklu devletinin kuruluşu ile üst üste gelen ve çakışan, diğer yandan da Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki

siyasi ve askeri otoritesini kaybetmeye başladığı bir süreç ile iç içe giren olaylardır. Kudüs ve çevresinin ele geçirilmesi dışında Haçlı seferlerinin gözle görülür, elle tutulur bir hedefi olmamış, bu olaylar hem Bizans, hem Selçuklular hem de Orta Doğu'yu karışıklığa itmiştir. Haçlılar sonuçta buradan çekilmek zorunda kalacaklar, ancak yarattıkları siyasi, toplumsal ve psikolojik çözümsüzlükler çok daha kalıcı olacaktı. Ne var ki dinamik bir Türk faktörü bölge olaylarının gidişatını belirleyecekti.

Türkler Haçlı seferlerinin kargaşaları içerisinde kimsenin aklına gelmese ve beklenmese de bir gün Hristiyan Bizans'ın, Orta Doğu'daki diğer yerli güçlerin, Arapların, İranlıların ve diğer güçlerin üzerinden aşarak 1453 yılında İstanbul'u ele geçirme becerisini göstermiş, büyük bir toplum, büyük bir millet olabilmenin de yolunu işaret etmiş ve bunların gereklerini uygulamaya geçirebilmiştir.

Bu arada Haçlı seferlerinin onların 1271'de Filistin'den kovulmalarından sonra da devam ettiğine tekrar dikkat çekmek isteriz. Anadolu Selçuklularının yıkılışından sonra, Osmanlı döneminde, Balkan yarımadasında, Tuna vadisinde ve orta Avrupa'da cereyan eden bir kısım muharebeler ve sürekli çatışmalar da, Haçlı seferlerine paralel, onların devamı olan ve aynı nitelikte girişimlerdir.

Bunlar arasında 1361'de, 1389'da, 144'de, 1448'de ve hatta 1683'de, sırasıyla Sırpı sındığı, Kosova, Niğbolu, Varna ve Viyana'da yapılan muharebeler de yer alır.

Bütün bu muharebelerin hemen hepsinde Türklere karşı Hristiyanları ve Hristiyan Avrupa'yı ayağa kaldıran ve organize eden güç Roma'daki Papalık olmuştur.

Papaların yanısıra Avrupa'nın bütün Hristiyan güçleri bu seferlere katılmış, bunlar diğer Osmanlı topraklarının ve **Anadolu'nun geleceği üzerine planlar yapmış ve askeri-siyasi girişimlerde bulunmuşlardır.**

Bir yandan Haçlı kabilelerinin, bir yandan da bu Haçlılardan medet uman Bizans'ın, bu her iki güce karşı direnen Selçuklularla birlikte Anadolu'yu boydan boya bir muharebe alanına çevirmesi büyük bir kargaşa ortamı yaratıyor; bu ortamda bir de göçlerin eklenmesi karmaşık ve içinden çıkılması hayli zor bir trafik oluşturuyordu.

1071 Malazgirt Meydan Muharebesi ile 1453 arasında, girni çıkını hiç belı olmayan bir coğrafya olan Anadolu'da, Türklerin yine de belli bir şekilde kontrol altına aldıkları durum, aslında işte böyle bir karmaşa idi.

Bu türden bir trafiğin kontrol altına alınabilmesinin kuralları belki Türklerin de bilmedikleri cinsten kurallardı ve muhtemelen her halükarda kolay çözümü olmayan bir durumla karşı karşıya bulunuluyordu.

Bununla birlikte, Orta Asya'dan sonra, Türklerin Ön Asya'yı ikinci bir anavatan yapma içgüdülerı, İslamiyetin Hristiyan Bizans'a yönelik siyasi, idari ve sosyal hedefleri ile üstüste çakışınca da, doğal olarak bu büyük meselenin çözüm yolu, mecrası da ortaya çıkmış bulunuyordu.

Anadolu Beylikleri

Onbirinci yüzyılda Türklerin Anadolu yarımadasına yerleşmelerini takiben kimisi Selçukluların kuruluşu zamanında, kimisi de onların 1243 yılında Köseadağ Meydan Muharebesinde İlhanlı Moğol devletine yenilmelerini izleyen yıllarda,

ve kimisi de 1402'de Osmanlıların Ankara'da Timur'a yenilmelerinin ertesinde olmak üzere, yirminin üzerinde Türk beyliği kurulur.

Anadolu'nun değişik bölgelerinde yarım yüzyıl ile ikibuçuk yüzyıl arasında, değişen sürelerle hüküm süren bu beyliklerin bir kısmı Bizans ve/veya Haçlılar ile savaşarak, yaşadıkları bölgeleri elde tutmuşlar; kimi durumlarda da Selçuk veya Osmanlı idaresi ile savaşa tutuşarak bağımsızlıklarını korumak istemişler ve bu amaçla Bizans veya Mısır'daki Memluklarla bile işbirliği yapmışlardır.

Selçuklu ve Osmanlıların Anadolu'da bir siyasi birlik kurma girişimlerini uzun süre baltalamaktan ve geciktirmekten geri kalmayan bu yirmibeş kadar küçük devlet veya beylik; buna rağmen Anadolu'nun Türkleşmesinde, Rum ve Ermenilerin siyasi ve sosyal güçlerinin eritilmesinde büyük hizmetleri de geçmiş kuruluşlardır.

Anadolu beylikleri bu toprakların sosyal yapısını adeta yeniden dokumuşlar, onu yeni kimliğe, Türk kimliğine yaklaştırmış beyliklerdi.

1071 Malazgirt zaferi sonrasında; Alparslan ile birlikte bu muharebeye giran Türkmen beyleri ve komutanlarının, ondan aldıkları emir ile Erzurum, Erzincan, Sivas, Ege ve Anadolu'nun dört bir köşesinde kurmuş oldukları beylikler, daha sonraki yıllarda Türkmenistan, Horasan, Aral Gölü çevresi ve diğer Orta Asya illerinden sürekli gelen Oğuz boyları ile takviye edilmiş, Asya'nın her türlü başarı unsurunu ve niteliğini Ön Asya'ya taşıyan birer kuruluş olmuşlardır.

Aydınöğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Osmanöğulları, Ramazanoğulları, Çandaroğulları, Karesiliiler vb. isimler altında hüküm sürmüş olan bu beylikler, kısa ya da

uzun iktidar yıllarında; Türkiye'de Selçuklulara, Osmanlılara ve **hatta Cumhuriyete miras kalmış** olan idare tarzlarının ve yönetim kültürlerinin oluşmasına da yol açmışlardır. Yukarıdaki 20-25 beylik parçesinde böyle bir miras, genelde biri diğerine rakip, biri diğeri ile uyuşamayan 20-25 çeşit idari ve siyasi kültür karışımı bir mirastır. Bu günkü Türkiye'nin yönetiminde böyle bir karışıklık bir ölçüde, ülkenin idaresini zorlaştırabilir, bu idareyi yokuşa vurabilir bir karışıklıktır. Düzeltilmesi, değişik kültürlerin, 20-25 çeşit kültürün ortak bir siyasi ve idari kültüre dönüştürülmesi işi; Türkler için bir milli hedef gibidir.

Osmanlı Toprak İdaresi ve Bu İdarenin Genel İdare ile Ekonomi ve Ordu İdaresindeki Yeri

Kuruluşundan Kanuni Sultan Süleyman dönemi sonuna kadar, Osmanlı devlet idaresi, o dönemin çoğu devletlerinde olduğu gibi önemli ölçüde toprak idaresi anlamına geliyordu ve bunun devlet ve ordu idaresi ile yakından bağlantısı bulunmaktaydı. Toprak idaresi bir yandan toprakların kendi adalet ölçüleri içerisinde Osmanlı ülkesinin insanlarına dağıtılması, ikinci yönü ile bu toprakların verimli şekilde işletilerek devlet işlerinin temeli olan vergilerin alınması ve üçüncü olarak da muharebeye süratle hazır hale gelebilecek olan Osmanlı süvarilerinin gücünün önceden, savaş zamanından itibaren belirlenebilmesi gibi bir hesap meselesi idi.

16. yüzyılın ikinci yarısında, Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında Rumeli eyaletinin orduya vereceği tımarlı süvari sayısı 33.000 olarak hesaplanırdı. (Ayrıca doğrudan merkezi teşkilata bağlı kapıkulu sipahileri de vardı).

Bu 33.000 süvarinin hesabı; Rumeli eyaletine bağlı 25 sancakta bulunan 8360 tımar ve 914 zeamete bağlı olarak ya-

pılırdı. Söz konusu sancaklar ise Sofya, Manastır, Morə, İşkodra, Yanya, Tırhalə, Köstendil, Ohri, Dukəkin, Avlonya, Selənik, Delvinə, Üsküp, Vidin, Krusevac, Prizan, Priştine, Silistre, Niğbolu, Çirmen, Vize, Kırklareli, Bender və Akkerman idi.

Rumeli əyaləti sancaklarında bulunan toprakları işləyən bu tımar və zəəmət səhiplerinin yıllık gelirleri ise toplam 56 milyon akçe olarak təspit edilmişdi. İştə bu gelirin karşılığı orduya (tımar başına 3 ilə dörd adet ətlı əsker olərək) tam təç-hizətli 33.000 sipahi olarak ödənirdi.

Rumeli əyalətinin dışında diğər əyalətlərin çıxaracağı əsker sayısı da söz konusu dənəm için şu řekildəydi:

(1) Anadolu əyaləti	17.000
(2) Sivas əyaləti	9.000
(3) Erzurum əyaləti	7.800
(4) Konya (Karaman) əyaləti	4.600
(5) Diyarbakır əyaləti	1.800
(6) Halep əyaləti	2.500
(7) şam əyaləti	2.600
(8) Van əyaləti	3.000
(9) Çıldır əyaləti	1.800
(10) Kars əyaləti	1.200
(11) Dulkadir əyaləti	5.500
(12) Trabzon əyaləti	1.800
(13) Bosna əyaləti	3.000

Bunların yanısıra Budin, Təməřvər və diğər əyalətlərin hər birisi ayrı ayrı 1.000 ilə 3.000 süvari çıkarmaktədilər.

Her əyalətin çıxaracağı əsker sayısı bu əyalətin coğrafi k-numuna, genişliğıne, içindeki sancək sayısına və bunların yıllık gelirlerine göre değışiyordu. Avusturyalı tərihçi Həmmər'e göre, 1453 sonrasında Anadolu və Rumeli'deki

sancak sayısı (ki sancak beyleri tarafından yönetiliyordu) 58'dir. Sancakların yıllık gelirleri ise 2 ila 10 milyon düka altını arasında bulunmaktaydı.

Bu yıllık gelire göre her sancağın çıkaracağı asker sayısı da 500 ila 1000 kişi arasında değişmektedir.

Bu demektir ki; Osmanlı idaresi, devletin hazinesine hiç yük olmadan, sadece sancakların ve tımar beylerinin gelirlerine bağlı olarak her sefere 50.000 kişilik bir süvari ordusu hazırlama olanağına sahiptir.

İşte, Kanuni Sultan Süleyman zamanında 20 milyon kilometrekareye yakın toprakları kontrol eden bir cihan devletinin kurumasında Osmanlı topraklarının bir kısmının tımar sistemi içerisinde bu olanağı üretmesine bağlıydı. Bu sistem tımar, zeamat ve haslardan oluşan üçlü bir toprak teşkilatı idi.

Böyle bir toprak idaresi; daha önce Selçuklularda, Araplarda, Bizans'da ve Balkan yarımadasının diğer Hristiyan toplumlarında, örneğin Sırlarda ve Boşnaklarda da benzer şekillerde uygulanmaktaydı.

Osmanlı idaresi ele geçirdiği topraklar üzerinde bu toprak usullerini pek fazla değiştirmeden, olduğu gibi benimsemiş ve uygulamasını da sürdürmüştü.

Bu nedenle Bosnalıların, Arnavutların, Sırların, Rumların ve diğer halkların güvenini kazanmış olan Osmanlılar, onların bir kısmının kendiliğinden, herhangi bir baskıya maruz kalmadan Müslümanlığı tercih etmesine yol açmış, böylece büyük bir sosyal ve idari beceriyi ve niteliği de göstermişlerdir.

Osmanlıların ilk 300 yıllık süreçleri içerisinde toprak idaresi **Üretici çiftçi ile tüketici askerin birleşmesi**, ordu ile üreticinin ele ele vermesi, çiftçilerin bir kısmının asker, askerlerin de bir kısmının çiftçi olması demektir.

Karşılıklı olarak çiftçilerin ve askerlerin bir ölçüde de olsa iç içe geçmeleri, ekonomik ve askeri sorunların çözümü için tarih boyunca oldukça yaygın bir model olarak uygulanmış olmakla birlikte, Osmanlılarda daha **merkezi bir model** içerisinde, köylüyü koruyarak ve daha adil bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Tımar, zeamet ve hâs uygulamaları ile Osmanlıların, hiç değilse bir süre için, dünyada bu yolu en becerikli ve başarılı bir şekilde uygulamış oldukları rahatlıkla söylenebilir. Fethe-dilen bölgelerin büyük kısmında ciddi bir direnişle karşılaşmamış ve çok rahat kabul görmüş olmaları bunu yansıtır.

Osmanlı ülkesinin büyük bölümleri hem tarım yapılan, hem de askeri eğitime sahne olan birer alana dönüşüyordu. Bu geniş alanlarda yetişen sipahiler, savaş zamanında komutanı olan beyleriyle birlikte orduya katılır ve gittikleri yerlerde de ses getirirlerdi. Tımar beylerinin, sancak beylerinin ve beylerbeylerinin barış zamanından itibaren geliştirdikleri askeri nitelikler, savaş zamanında emir ve komutaları altındaki birliklerin muharebe gücünü ve etkinliğini de fazlasıyla artırmaktaydı.

Ne var ki, tımar sistemi 16. yüzyıldan itibaren bir yandan kendi içerisinde, diğer yandan da yeni savaş teknikleri karşısında giderek bozulmaya başlar. Osmanlı İmparatorluğunun sınırları aşırı büyüyünce **ilkbaharda toplanan ve sonbaharda dönen** tımarlıların ordudaki rolü azalır, bunların yerine daha fazla **profesyonel** askere gerek duyulur. Ayrıca ateşli silahların gelişmesi daha talimli sürekli askerlere, piyade ve topçulara ihtiyaç gösterir. Tımarlılar garnizon gö-

revleri için de uygun değildir. Kaldı ki imparatorluğun mali sıkıntıları da tımarların adaletsiz olarak yeniden dağıtımına neden olunca imparatorluğun temel dayanağı olarak bu askerlerin rolleri bitir.

Burada özetlenen bozulma imparatorluğun ömrünün de sonuna yaklaşmakta olduğunun işaretleridir. Dünya değişmekte ve koşullar başka idari ve askeri düzenlemeleri zorlamaktadır.

Kuruluşundan itibaren ordusu için topraklarını bir eğitim alanına, bir süvari kışlasına ve asker deposuna çevirebilmenin yollarını arayıp bulan, sonuçta devlet hazinesine yük olmadan 50.000 kişilik ek birlikler kurabilen, Bosna'dan Arnavutluk'a kadar birçok yerde halkı din değiştirmeye teşvik eden Osmanlı idaresi elbette ki bu koşullar altında büyüyecek, fakat yeni koşullar karşısında büyük zorluklara düşecek, ancak yine de mirasını Cumhuriyete aktarabilecek kadar yaşamayı başaracaktı.

Osmanlıda Devşirme Usulü ve Devşirme Bürokrasi

Devşirme usulünün Osmanlı tarihindeki rolü, bunun katkıları ve zararları, Osmanlı idaresindeki etkileri ve bunun günümüz Türkiye Cumhuriyetine nasıl yansıdığı da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Türk tarihinde ve bu tarihin Osmanlı döneminde devşirme meselesinin özü, Orta Asya'dan ön Asya'ya ulaşan Türk nüfusunun genç Hristiyan halktan alınan ve eğitilen unsurlarla takviye edilmesi ve bu yolla Müslüman nüfusunun artırılmasından ibarettir.

Türk ve Müslüman nüfusun devşirmelerle takviye edilmesi, sayılarının artırılması özellikle 14. ila 16. yüzyıllar arasında Osmanlı yöneticilerinin öncelikli bir meselesi idi. Böylece yeni kurulan devletin askeri ve sivil kadrolarını dolduracak unsurlar temin edilmekte, aynı zamanda da Osmanlılara boyun eğmekte direnen Türk beyleri ve beylikleri karşısında sadece padişahı bağlı tam profesyonel, sürekli bir güç yaratılmaktaydı. Bu güç ordunun çekirdeğini teşkil etmiş ateş gücü ile tımarlı sipahileri destekleyerek çok başarılı bir kombinasyon yaratılmış, aynı zamanda garnizon görevlerinin kadroları da kurulmuştur.

Devşirmeler sivil idari kadroların doldurulması için de önemli bir insan kaynağı idi ve uzun süre bürokrasinin belkemiğini teşkil etmişlerdir. Osmanlı idari-askeri bürokrasinin birinci adamı olan sadrazamların (başbakanların) da yarısından çoğu devşirmeler arasından seçilmiştir.

622 yıl içerisinde görev yapmış olan 215 sadrazamın 122'si (yüzde 55) devşirme kökenlidir. Sadrazamın yanısıra diğer üst rütbeli görevliler olan vezirler, beyler, paşalar, sancak beyleri ve diğer görevliler arasında da devşirmelerin sayısı çoktur. Bunların önemli bölümü Balkan yarımadasının Hıristiyan halkı arasından gelmiştir.

Sadrazamların 33'ü Arnavut, 11'i Boşnak, 4'ü Hırvat, bir tanesi Sırp (Sokollu Mehmet Paşa) kökenlidir. Bulgar, Pomak, Macar, Romen, Hersekli, Dalmaçyalı olan diğer Balkan kökenlilerin yanısıra Kafkasya'dan gelen önemli bir sayı mevcuttur (11 Gürcü, 9 Abaza, 3 Çerkez, 1 Çeçen). Ayrıca 5 Rum, 2 Ermeni, 3 Arap, 2 İtalyan, 1 Rus vs. kökenli sadrazam vardır. Benzer oranlar diğer görevlerde bulunanlar için de geçerlidir.

Bu sayılar Türklerin sayılan bütün bu toplumlar ile akraba olduklarını ve bir arada yaşamayı pekala başarabildikle-

rini göstermektedir. Devşirme gençler uzun bir eğitim süreci içerisinde, değişik eğitim ocaklarında, enderunda ve Türk ailelerinin yanında, çoğu kez iyi birer Türk ve müslüman olarak yetiştirilmişlerdir. Bunlar bir kez Türk ve Müslüman kültürü benimsedikten sonra Osmanlı devletinde önleri her zaman açık tutulmuş, yeterince desteklenmişler, hatta Türk beylerinin etkinliklerinin kısıtlanması istendiğinde fazlasıyla ön plana çıkarılmışlardır. Bu, Türklerin devlet içerisindeki rollerini uzun süre desteklemiş olan bir gelişmedir.

Türk soyundan gelenlerin her alanda devşirmelerden geri planda kalmış olmaları ülkenin geniş kesimlerinin morelleri üzerinde yıkıcı bir etki de yapmıştır. Bu durumun telafi edilmesi 19. yüzyılda, tüm azınlıklar ile devlet arasında güvenin yıkılmasından sonra başlanmış ve herkes için acılarla dolu süreçler yaşanmıştır. Türklerin moralini her düzeyde takviye etmenin önemi, Mustafa Kemal Atatürk'ün eylemlerinde ve sözlerinde yatarınca vurgulanmıştır. Bu konuda günümüzün sorunu, sadece psikolojik değil, fakat Türklerin, önlerindeki sorunlara idari, sosyal, teknik ve siyasi çözümler üretebilecek şekilde yüksek bir eğitim seviyesine ulaştırılmaları için gerekenin yapılmasıdır.

Kısacası Türkiye'de, toplum ve devlet olarak Türk soyundan gelenlerle gelmeyenler arasındaki boşluğu kapatmak için ne çare var ise hepsine de baş vurulmalıdır. Bu; farklı kökenlere sahip Türk vatandaşları için ilk görevdir.

Ortadoğu Coğrafyasında Siyasi bir Yorgunluk

Türklerin Melazgirt sonrasında 16. hatta 17. yüzyılın sonlarına kadar yaptıkları iş ve ulaştıkları başarı düzeyi kültürel üstünlük iddiasında bulunan batılıların pek de kolaylıkla kabul edemedikleri bir olaydır.

1071'den sonra 20-30 yıl içerisinde Ege ve Marmara'ya kadar uzanmak; bir yandan Haçlılar diğer yandan da Moğol istilaları arasında Anadolu Selçuklu devletini kurmak; batıdan gelen ard arda Haçlı seferini savuşturmak; doğudan gelen Şii tehdidini etkisizleştirmek; üç kıta ve iki dünya arasındaki karmakarışık hudutlar üzerinde derlenip toparlanmak; bölge halkları ile yüzyıllar boyu uyum içerisinde yaşamak; 1453 yılında İstanbul'u ele geçirmek gibi büyük işler; gerçekten de Asya'nın çadırı göçebeleri olan Oğuzların ve Türkmen aşiretlerinin ne derece başarılı olduklarını; ne kadar büyük işlere imza attıklarını göstermektedir. İslamiyet'in sağladığı takviye, batıya geçerken İran'dan aldıkları yöneticilik dersleri, Bizans'tan öğrendikleri ve yarattıkları diğer imkanlar yaptıklarının değerini daha da artırır.

Türkler Orta Doğu'ya bir ölçüde İslamiyeti tarafından davet edilmişler, bu dini Haçlılar karşısında ayakta tutmuşlar karşılığında; bir ölçüde İslamiyetlin fikri ve moral desteğini de görmüşlerdir.

Türklerin Ön Asya'ya geldikleri 11. yüzyıl (daha önce 8. yüzyıldan itibaren küçük gruplar halinde gelmekle birlikte bu tarihin esas alınması gerekir), Orta Doğu coğrafyası büyük bir yıpranma içinde bir yorgunluğun coğrafyası idi. Bu yorgunluğun bir tarafında asırlardır Orta Doğunun idari ve siyasi yükünü taşımış ve zayıf düşmüş olan Bizans, diğer tarafında da 7. asırdan beri İslamiyet'i yaymaya çalışan ve bu arada bir kısım Bizans toplumu ile Bizans topraklarını hedef almış bulunan Arap alemi bulunuyordu.

8. yüzyılda bir yandan batıda Cebelitarık boğazı üzerinden Iberik yarımadasına, diğer yandan da doğuda Orta Asya'ya uzanan Araplar aynı anda İstanbul önlerine gelerek büyük bir dinamizm göstermişlerdi.

Onbirinci yüzyılda ise tüm bunları yapmış olmanın getirmiş olduğu yorgunluk ve üç yüzyıllık yıpranma Arapların siyasi, idari ve askeri açıdan bir durgunluk ve gerileme dönemine girmeleriyle sonuçlanmıştı.

İşte, Bizans ve Arapların yaşadıkları bu iki yorgunluk adeta Türklerin önünü açmış, işlerini kolaylaştırmıştır. Anadolu'dan geçen Haçlı kabilelerinin çoğunu imha ederek onların Filistin'de kalıcı olmalarını engellemiş, 1453 yılında İstanbul'u almış ve İslam dünyasının sancaktarlığını da üstlenmişlerdi.

Türk-Moğol İlişkileri

Hun İmparatorluğundan bu yana, M.Ö. 3. yüzyıldan 15. yüzyılın başlarına kadar, Selçukluların tümünü, Anadolu beyliklerinin büyük kısmını ve Osmanlıların ilk iki yüzyılını kapsayacak şekilde Türklerin tarihi Moğolların tarihi ile birçok yerde kesişmiş, hatta iç içe girmiştir.

Orta Asya'dan Mısır'a, Kafkasya'dan Ege'ye ve Karadeniz'in kuzeyindeki geniş ovaları da içeren çok geniş bir coğrafya içerisinde kimi zaman Türkler, kimi zaman da Moğollar birbirinin önünde yürümüşler, bazen aynı potada erimişler, ama çoğu kez savaşmışlardır.

Bu ilişkilerin en fırtınalı dönemi 13. yüzyıl boyunca Asya ve Avrupa'nın doğusunu kasıp kavuran Cengiz ordularının seferleriyle ilgilidir.

Cengiz ordularının yarattığı çalkantılar Türk boyları da dahil birçok aşiretin batıya doğru yol almasını hızlandırmıştır.

Bir başka dikkat çekici husus da, Cengiz ordusunda Moğolların yanı sıra Türk unsurların da bulunmaları, bu ordunun

Türk aşiretlerin katılımıyla güçlenmiş olmasıydı. Burada Moğol ile Türkleri birbirlerinden ayırmak da çok kolay değildir. Böylece, bu orduların batıya doğru ilerlemesi, başka sonuçların yanısıra buralardaki Türk nüfusunun artması gibi bir olguya da kaynaklık etmiştir. Ne var ki Cengiz ordularının Hazar Denizi etrafında yaşayan Türkleri ezdikleri, İlhanlıların Anadolu Selçuklularının yıkılışında başrolü oynadıkları, Tımur'un Osmanlıları yarım yüzyıl boyunca kargaşaya ittiği ve Karadeniz'in kuzeyindeki Altınordu devletini zayıflatarak Rusya'nın gelişmesi için olanak yarattığı ve uzun vadede Kazan ile Astrakhan hanlıklarının yıkılmasını kolaylaştırarak Rusya'nın işini kolaylaştırdığı da tartışılan hususlardır.

Özet ve Sonuç

Hun İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti devletine kadar Türk tarihini kısa yoldan vatandaşa anlatmayı, tanıtip öğretmeyi hedefleyen bu kitapta Türklerin, Türk idarelerinin 2300 yıllık bir geçmişi; böyle bir geçmişte yer bulan yüzlerce ekonomik, sosyal, siyasi; yüzlerce askeri, kültürel ve yüzlerce diğer türden olay yerine; bu yüzlerce olay arasından seçilen 30-40 olayı ile ele alınır.

Türkiye Cumhuriyeti devletinde Türk tarihinin yüzlerce olay yerine bu yüzlerce olay arasından seçilebilir 30-40 olayı ile ele alınabilir olması Türkiye'deki tarih öğretisinin ana eksenini ve bu kitabında ana fikirlerinden birini oluşturur.

Böyle bir olgu bizdeki tarih öğretisinde hedeflere giden öğretim ve eğitim yolunun büyük ölçüde kısalması, kısaltılması ve bu doğrultuda büyük bir kolaylığın ve destek imkanının oluşması demektir.

Yukarıda, kitabın 1,2,3 cü ve 4 cü bölümlerinde, bu kolaylığın ve bu desteğin öne çıkarılması düzeyinde; Türk tarihi bir dönüşüm sürecinin tarihi; 4 değişikliğin ya da 4 dönüşümün tarihi tanımı ile de ele alınıp işlenen bir tarihtir.

Belgelere bağlana bildiği, anlaşılıp algılanabildiği kadarı ile, geçmişimizin 2300 yıllık bir döneminde bu tarih, 4 defa yön değiştirir; 4 dönemden Çin tehdidi, İslamiyet, 1517 hilafeti ve 1923 Cumhuriyeti gibi; 4 siyasi ve sosyal iklim değişikliğinden geçip gelen bir tarihtir.

Öğretim ve eğitimde bu 4 değişiklik, yada 4 dönüşüm olgusu; tarih öğretimini ve bu öğretimi destekleme durumunda bulunan tarih kitaplarının, ana hatlarıyla hazırlanmasını da sanki formüle eden, bir formüle bağlayabilen olgulardır.

Öte yandan bu olgular; geçmişimizin bir şemasını çizer, 4 maddeli bir planını yapar, kendine özgü bir lisan ile Türk tarihinin 4 bölümlü bir senaryosunu da yazıp çizebilir nitelikte görülebilen olgulardır.

Bir başka yönüyle bu olgular bütün Türk tarihinin ortak stratejisini, stratejik alt yapısını, bu alt yapının psikolojik, sosyal, siyasi, coğrafi ve jeopolitik hedeflerini de yansıtan, öne çıkararak, netleştiren ve somutlaştırabilen dönüşümlerdir.

Diğer bir yönüyle bu dönüşümler; öğretim ve eğitimde geçmişimizin yüzlerce olayını ayıklayan; bu olayları bir süzgeçten geçiren ve onları 30-40 rakamına düşüren, böyle bir rakama bağlayabilen olgulardır.

Bütün bu olguları, bu siyasi ve sosyal iklim değişikliklerini göz önünde tutmadan, dikkate almadan hazırlanan tarih kitapları ile bu kitaplara dayalı olarak; Anadolu toplumunun farklı bölümlerinde, farklı katmanlarında yürütülen tarih öğretileri; Anadolu yarımadası gibi bir coğrafyada; bütün Türk tarihini değişik tanımlara ve değişik yorumlara açık tutan ve sonuçta; Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti devletinin büyüölçüde milli güç kaybına yol açabilen öğretilerdir.

Uzun yıllardır ülkemizde bu türden bir güç kaybı durumu, fiili bir durumdur; teorik değildir.

Kaynakça

Görevli olduğum aşağıdaki birimlerde çok yönlü arşiv ve belgelere erişerek Türk tarihi üzerine onlarca yıllarımı alan inceleme ve araştırmalarım bu kitabın yazılmasına ön kaynakça oldu.

- Harp Akademileri Harp Tarihi öğretmenliğim,
- Genelkurmay Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığım,
- Türk Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi üyesi olarak uğraşlarım,
- Belgelerle Türk Tarihi dergisi yazı kurulundaki çalışmalarım ve yayınlanan makalelerim.

Ve de yararlandığım diğer eserler

- Akad M.T., Osmanlıların Stratejik Sorunları, Kastaş Yay., İstanbul, 1995.

- Artuç İbrahim, Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu yılları, Kastaş Yay., İst., 1992.

- Bayur Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, TTK Basımevi, Ankara 1991.

- Boğuşlu Mahmut, Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları, İst., 1990.

- Danışmend İsmail Hami, İzahlı Osmanlı tarihi Kronolojisi 86 cilt) Türkiye Yay., İstanbul, 1971.

- Dünya Savaşları Ansiklopedisi (9 cilt), Görsel Yayınlar, İstanbul, 1983.

- Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi ve Birinci Dünya Harbi'nde Türk Savaşları serileri, Ankara, (muhtelif yıllarda yayınlanmıştır.)

- Gürün Kamuran, Türkler ve Türk Devletleri Tarihi, Ankara, 1984.
- İslam Ansiklopedisi, 1993 Baskısı
- Karabekir Kazım, Birinci Dünya Harbi'ne Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik, Emre Yay., İstanbul, 1994.
- Nadas Muhlis, Geo-astral Siyaset, Boğazlar ve Deltalar, 2. Baskı, Kastaş Yay., İstanbul, 1991.
- Öztuna Yılmaz, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi (12 cilt), Hayat Yay., İstanbul, 1963
- Runciman Steven, Haçlı Seferleri Tarihi, TTK Yay., İstanbul, 1986.
- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü, "Kara Kuvvetleri Sayısı", Sayı 130-131-132, Ankara, Ağustos-Eylül-Ekim 1973.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, TTK, Ankara, 1984.

KASTAŞ YAYINEVİ'NİN
Kitap Dünyasına Sunduğu yayınları

Türk Savaşları.....	36 çeşit
2 nci Dünya Savaşları Dizisi.....	20 çeşit
Tarihsel Araştırmalar.....	33 çeşit
Antolojiler.....	7 çeşit
Ünlü Kişiler Biyografisi.....	12 çeşit
Öyküler Anılar.....	20 çeşit
Engin Dünya Klasikleri.....	85 çeşit
Engin Türk Klasikleri.....	35 çeşit
Engin Dünya Çocuk Klasikleri.....	68 çeşit
Engin Çocuk Klasikleri.....	20 çeşit
Engin Ömer Seyfettin Dizisi.....	10 çeşit
Engin Araştırma İnceleme Dizisi.....	12 çeşit
Engin Sanatsal Eserler.....	8 çeşit
Rusça Dil Bilgisi ve Sözlükler.....	15 çeşit
Japonca Dilbilgisi ve Konuşma Kılavuzu	1 çeşit
Haşet İdeal Kitaplık Dizisi.....	40 çeşit
Uzay Kurgu Bilim Dizisi.....	16 çeşit

Kastaş Yayınevi
Tel :0212- 520 59 70 Fax: 0212- 511 36 68